

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

İSLAM HUKUKUNDA EŞLER ARASI ANLAŞMAZLIK

Yüksek Lisans Tezi

Neslihan ALTUN KAYA

Sivas
Ekim 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

İSLAM HUKUKUNDA EŞLER ARASI ANLAŞMAZLIK

Yüksek Lisans Tezi

Neslihan ALTUN KAYA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Sabri ERTURHAN

Sivas
Ekim 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Tezin Başlığı : İslam Hukukunda Eşler Arası Anlaşmazlık
Savunma Tarihi : 09/09/2019
Danışmanı : Prof. Dr. Sabri ERTURHAN

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Sabri ERTURHAN

Üye : Doç. Dr. Nazım BÜYÜKBAŞ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Adem ÇİFTÇİ

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Neslihan KAYA tarafından hazırlanan İslam Hukukunda Eşler Arası Anlaşmazlık başlıklı tez, kabul edilmiştir./..../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

08./10/2019

Neslihan ALTUN KAYA

ÖNSÖZ

Kendileriyle huzura kavuşacağımız eşler yaratıp, aramızda sevgi ve merhameti var eden Allah'a hamd, aile hayatı ile insanlığa örnek olan peygamberlerin efendisi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) selâtu selam olsun.

İnsanlık tarihinin başlangıcından bugüne kadar toplum halinde yaşayan bütün insanlar yaşantılarını aile düzeni içinde sürdürmektedir. Aile toplumun temel taşı olduğu gibi evlilik de ailenin temelidir. Evlilik yaratılış gereği olarak bir erkekle bir kadının beraber yaşama gayesiyle oluşan bir birlikteliktir. İslâm aile hukukunda evlilik ve nikâh aynı anlamda kullanılmaktadır. Nikâh, karı-kocanın Yüce Allah'ın adını şahit tutarak bir ömrü birlikte paylaşmak üzere verdikleri bir sözdür.

Allah Teâla evliliğe büyük önem vermiştir. Ve "İçinizden kendileriyle huzur bulacağınız eşler yaratıp, aranızda sevgi ve rahmet var etmesi, O'nun varlığının delilidir. (Rum 30/21)" âyetiyle insanları evliliğe teşvik etmiştir. Yine ilk insan Hz. Adem'i (a.s.) yaratıp ardından ona eş olarak Hz. Havva'yı yaratması evliliğe verdiği önemi ortaya koymaktadır.

Evlilik, birbirini tanımayan iki insanın bir araya gelmesine imkân sağlayan sosyal bir olgudur. Evlilik birey açısından da toplum açısından da önemlidir. Çünkü toplumların var olmaları ve devamı için evlilik gereklidir. Evliliğin sağladığı bireysel huzur ve mutluluk, toplumun düzeni ve devamlılığı için yeri doldurulamaz bir kurumdur. Evliliğin, topluma iyi nesil yetiştirmek, insanın sosyal ve ruhî ihtiyaçlarını gidermek, bir takım biyolojik ihtiyaçların karşılanması suretiyle kişilerin iffetsizliğe düşmelerini engellemek gibi bir çok yararları bulunmaktadır.

Evlilik hayatındaki eşlerin, aynı yerleşim yerlerinde yetişmelerine rağmen ailenin düşünce yapısı, ekonomisi, giyimi kuşamı hatta yemeği farklı olduğu için ister istemez evlilik hayatında anlaşmazlıklar, ihtilaflar ve münakaşalar olabilmektedir. Bir çok ailede münakaşa da anlaşmazlıkta eksik olmaz. Öyle ki bu tatsız olaylar evliliği bitiren sebebe dönüşmektedir. Evlilik sürecindeki beraber yaşamanın karı-kocaya getirdiği bazı hak ve sorumluluklar vardır. Bu hak ve sorumluluklar yapılmadığı zaman da aile içinde bir anlaşmazlık ve geçimsizlik baş gösterir. Kur'an-ı Kerim'de bu geçimsizlik "nüşûz" kavramı ile ifade edilmektedir.

Evlilikte oluşan bu anlaşmazlıklar ve ihtilaflar karı-kocanın birbirine karşı hoşgörüsü ve muhabbetiyle çözüme kavuşmaktadır. Eğer anlaşmazlık muhabbetle

hoşgörüyü çözülecek durumda değilse, Allah Teâla çözüm yollarını Nisâ suresi 34 ve 128. âyeti kerimeleriyle bildirmiştir. Günümüzde İslâm karşıtı olan insanların nüşûz kavramının geçtiği Nisâ suresi 34. ayeti yanlış yorumlamaları bizi bu konu üzerinde araştırmaya yönlendirdi. Evlilik birliğinin sıhhatli yürütülmesi için, aile hayatı gibi önemli bir konuda kullanılan nüşûz kavramının doğru anlaşılıp yorumlanması gerekmektedir. Biz de bunu amaç edindik ve çalışmamızda “nüşûz” kavramını araştırıp aile hayatına etkisini inceledik.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte İslâm’da aile ve İslâm’ın aileye verdiği önemden bahsettik.

Birinci bölümde, evliliğin meydana gelmesi ve evlilikten doğan hak ve görevlerden bahsettik.

İkinci bölümde, eşler arasındaki geçimsizlik olan nüşûz kavramıyla ilgili müfessirlerin ve fakihlerin yorumlarını dile getirerek nüşûz çeşitlerini inceledik.

Üçüncü bölümde ise, karı-kocanın nüşûzu durumunda sorunların çözüm yollarını İslam kaynaklarını inceleyerek geçimsizliklerin nasıl çözülmesi gerektiğini araştırdık. Sonuçta, çalışma esnasında ulaşılan neticelere yer verilmiştir.

Bu çalışmamız süresince, maddi ve manevi desteğini yanımda gördüğüm sevgili eşim Yunus Kaya’ya, yardımlarından dolayı meslektaşım Safiye Torun Hocama, yoğunluğuna ve kısıtlı zamanına rağmen teknik ve bilgi olarak gerekli yardımını bizden esirgemeyen kıymetli aile büyüğüm Doç. Dr. Mahmut Akpınar’a, gerekli rehberliği bize sunan, değerli danışman hocam Prof. Dr. Sabri Erturhan’a ve çok sevdiğim aileme minnet ve teşekkürü bir borç bilirim.

Neslihan KAYA

Sivas-2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
İSLÂM'DA AİLE	1
1.1. İslam'da Aile ve Önemi	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
EVLİLİK AKDİ VE UNSURLARI	5
1.1. Evlilik Akdi Nikâh	5
1.2. Evlilik (Nikâh) Akdinin Unsurları	8
1.3. Evlenme Akdinin Şartları	8
1.3.1. Evlenme Akdinin İnikad (kuruluş) Şartları	8
1.3.2. Sıhhat Şartları	10
1.3.3. Nefâz (yürürlük) Şartları.....	11
1.3.4. Evliliğin Lüzûm (Bağlayıcılık) Şartları	11
1.4. Evliliğin Çeşitleri ve Hükümleri	13
1.4.1. Fâsid Evlilik.....	13
1.4.2. Batıl Evlilik.....	14
1.4.4. Sahih Evlilik	15
1.4.4.1. Sahih Evliliğin Sonuçları	16
1.4.4.2. Kadının Hakları.....	16
1.4.4.3. Kocanın Hakları	20
1.4.4.4. Müşterek Haklar.....	23
İKİNCİ BÖLÜM	25
EŞLER ARASI ANLAŞMAZLIK	25
2.1. Nüşûz Kavramı	25
2.1.1. Nüşûz Kavramının Lügat ve İstılah Anlamı	25
2.1.2. Kur'an'da Nüşûz Kavramı.....	26
2.2. Nisâ Sûresi 34. Âyetin Nüzul Sebebi	27

2.3. Nisa Suresi 34. Ayetin Siyak-Sibak İlişkisi	27
2.4. Nüşuz Kavramının İ'raz ve Şikak Kavramları Arasındaki Bağlantısı	32
2.4.1. İ'raz Kavramı	32
2.4.2. Şikak Kavramı	32
2.5. Nüşûz Çeşitleri	33
2.5.1. Karının Nüşûzu (Nisâ Suresi 34. Ayet)	33
2.5.2. Kocanın Nüşûzu.....	36
III. BÖLÜM.....	39
EŞLER ARASINDAKİ ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ.....	39
3.1. Karının Nüşûzunun Çözümü	39
3.1.1. Öğüt Verme.....	39
3.1.2. Yatakta Yalnız Bırakma (hecr)	41
3.1.3.Tedip	44
3.2. Koca Nüşûzunun Çözümü	50
3.3. Şikâk Sorununun Çözümü	52
3.3.1. Tahkim ve Sulh.....	52
3.3.2. Hul' veya Muhâlea.....	56
SONUÇ.....	63
KAYNAKÇA	65
ÖZGEÇMİŞ.....	71

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: İbn, bin
bk.	: Bakınız
b.y.	: Basım yeri yok
c.c.	: Celle Celâlühü
H.z.	: Hazreti
mad.	: Madde
nşr/thk/trc.	: Neşreden, tahkik eden, tercüme eden
r.a.	: Radıyallahu anha
sad.	: Sadeleştiren
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi Vessellem
t.y.	: Yayın tarihi bilinmiyor
v.dğr.	: Ve diğerleri
y.y.	: Yayıncı bilinmiyor

ÖZET

Dünyayı imar etmenin ve yaşanılır hale getirmenin vazgeçilmez kurumu ailedir. İslam ailesinin temel niteliği ise, ailenin huzur yuvası ve bir sevgi-rahmet pınarı olmasıdır. Aile içinde karşılıklı saygı, sevgi, dayanışma, bağlılık ve iş bölümü esastır. Aile üyelerinin, ailenin birliği ve devamı için her birinin taşıdığı sorumluluğu yerine getirmeleri, iş bölümü içinde olmaları gerekmektedir. Bununla birlikte eşler arasında zaman zaman problemler oluşmakta, geçimsizlik baş göstermektedir. Kur'an'da bu durum "nüşûz" ve "şikak" kavramlarıyla ifade edilmiştir.

Bu tezimizde genel olarak İslam'da aile kurumunun oluşum süreci nikâhı, eşler arası geçimsizlik olan nüşûz kavramını fıkıh, sünnet ve tefsir eserlerini kaynak olarak araştırdık. Diğer taraftan Türk Medeni Kanununun ilgili maddelerini ve günümüz aile hayatıyla alakalı yazılmış eserleri de gözden geçirdik. Bu çalışmamızda araştırma, karşılaştırma ve yorumlama yöntemini kullandık.

Sonuçta ailede çıkabilecek problemlerin çözümü için eşlerin aralarında konuşarak, görüşerek çözmeleri gerektiğini, aile içinde çözülemediği takdirde de bir hakeme başvurulması ve aile müessesinin devamının sağlanması konusunda tarafların yani karı-kocanın hassas davranmasının gerekli olduğu kanaatine vardık.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Karı-Koca Hakları, Nisâ 34, Nüşûz, Şikak,

ABSTRACT

Family is the indispensable institution to make world as a better livable place. What is the fundamental nature of Islam family is that a family is a serenity of nest and it is a fountain of love-God's mercy. Mutual respect, love, solidarity, commitment and division of labor are essential in the family. Family members are required to fulfill the responsibility of each of them for the unity and continuity of the family and to be in the division of labor. However, occasional problems occur between the spouses and incompatibility occurs. In the Qur'an, this situation is expressed with the concepts of “mutiny” and “dissension”.

In this thesis, in general, we investigated the concept of marriage as the process of formation of the family institution of Islam, and the concept of nüşüz which is the incompatibility between the spouses, based on the works of Koran, the Tradition, canon law and commentary. On the other hand, we reviewed the related articles of the Turkish Civil Code and the works written about the family life of today. In this study, we used research, comparison and interpretation method.

As a result, we have concluded that the spouses and husbands should act responsibly in order to solve the problems that may arise in the family by talking to the spouses and discussing with each other, and if it cannot be solved within the family, they must consult the third person and to ensure the continuation of the family establishment, the parties, namely husband and wife, should be sensitive.

Key Words: Islamic Law, Husband and Wife Rights , Nisâ 34, Mutiny, Dissension.

GİRİŞ

İSLÂM'DA AİLE

1.1. İslam'da Aile ve Önemi

Arapça olan 'aile' kelimesi Türkçeye mal olmuştur. Bugün Araplar aile yerine "el-üsra" kelimesini kullanmaktadırlar. Arapçada "sağlam dayanıklı zırh"¹ manasına gelen el-üsra kelimesi aile karşılığı olarak kullanılmaktadır. Sözlükte, "adam ve karısı, evlatları veya adamın aşireti ve ev ahalisi"², "insan ehli ve cemaatin toplandığı yer", "ortak bir fiille birbirine bağlanan topluluk, toplum içindeki en küçük birlik" gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak aile, "doğum, evlilik ve süt bağı ile birbirine bağlı bulunan fertlerin meydana getirdiği sosyal kurum"³ olarak tarif edilir. Akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluktur şeklinde de tarif edebiliriz.

Yeryüzüne ilk insanın ayak basmasıyla aile kurumu oluşmuştur. İlk aile, içgüdüsel ve rastlantı sonucu oluşmuş değil; tersine Yaratıcının iradesiyle ilk insan, bir aileye sahip olarak yaratılmıştır. Kur'an-ı Kerim, yeryüzünde yaşayan insanların atası olan Hz. Âdem (a.s.)'in bir eşe sahip olduğunu ve bu ilk karı-kocanın çocuklarıyla beraber bir aile yuvası kurduğunu şöyle haber vermektedir:

"Dedik ki: Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin..." (Bakara 2/35). Allah Teala, Hz. Âdem'den sonraki nesillerin nasıl devam edeceğini de Hucurât suresi 13. âyette şöyle açıklar: "Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişi den yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kabilelere ve kavimlere ayırdık..." Allah (c.c), yeryüzünde her şeyi çift yarattığını, "Düşünüp ibret alınız diye, biz her şeyi çift yarattık." (el-Zâriyât 51/49) âyeti kerimesiyle haber vermektedir. Dolayısıyla Allah, Hz. Âdem'den sonra Hz. Havva'yı yaratmış, insana hayatını nasıl idame edeceğini, eşiyile olan ilişkisini ve nasıl çoğalacaklarını öğretmiştir.

¹Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b.Mükerrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzur, "el-üsra", *Lisanü'l-Arab*, (Beyrut: Dar Sadır, 1418/1997), 4: 19.

² İbn Manzur, "el-üsra", 4: 19.

³ Hayrettin Karaman, *İslâm'da Kadın ve Aile*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000), 59.

İslam'da aile birliğine büyük önem verilmiş ve insanların aile kurmaları muhtelif âyet ve hadislerle teşvik edilmiştir. Çünkü aile hem kişinin huzur bulduğu bir ortam, hem neslin devamı için bir vesile, hem de kişiyi günah sayılan çeşitli kötülüklerden alıkoyan bir vasıttır.

Bireyin mutluluğunu temin eden, toplumla birey arasında irtibatı sağlayan ve onu topluma kazandıran ailenin kurumsal önemi şu âyet-i kerime ortaya koymaktadır. “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi Allah'ın varlığının ve kudretinin delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.” (er-Rum 30/21; ayrıca bk. en-Nahl 16/72). Âyetten de anlaşılacağı üzere ailenin temel niteliği, ailenin bir huzur yuvası ve bir sevgi-rahmet pınarı olmasıdır.

Aile kurumunun kurulmasının ilk adımı evlenme yani kadın ve erkeğin nikâh akdi ile birbirine bağlanmalarıdır. Evlenme, eşlerin hem düzenli ve meşru tarzda cinsel ihtiyaçlarını karşılmasına hem de birbirlerine maddi ve manevi destek olarak hayat arkadaşlığı kurmasına vesile olduğundan çok yönlü yarar ve hikmetler taşır.

Evliliğin önemli hikmetlerinden biri insanı kemâle erişmeyi sağlamasıdır. Hakikaten insan kemale sadece hukuki bir evliliğin himayesinde erişebilir. Çünkü hak ve görevlerin adalet, rahmet ve ihsana dayanan Rabbanî bir taksimle edası ancak bu şekilde mümkün olabilir. Evliliğin hikmet ve yararları sadece bu dünya ile sınırlı olmayıp bunun uhrevi boyutu da bulunmaktadır. İslâm'a göre bu kutsal çatının kıymetini bilip de salih evlat yetiştiren kişilerin amel defterleri öldükten sonra da kapanmayacaktır.⁴

Aile yuvası tarih boyunca sosyal ve ekonomik etkilerle kimi zaman genişlemiş, kimi zaman daralmış, ancak daima var olmuştur. Eskiden aile yalnız karı-koca ve çocuklardan ibaret olmamış, dede, nine, büyük dede, baba, çocuk, torun gibi usul ve fürudan başka kardeş, yeğen gibi civar hısımları da içine alan büyük bir topluluktan oluşmuştur. Mülkiyet aileye ait bir nitelik taşır ve aile başkanının kişiliğinde temsil edilir. Özellikle Fransız devriminden sonra aile yapısı ve

⁴ Sabri Erturhan, “Fıkîhî Açısından Biyolojik Annelik ve Babalık”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 15, (Nisan: 2010), 175-196.

anlayışında değişiklikler meydana gelmiştir. Batı kaynaklı hukuka yönelen ülkelerde fertler arasında hukuki eşitlik prensibi kabul edilmiştir.

İslam ise kendi mensuplarının kuracağı aile yuvasını, kendine özgü bir takım ilkelere bağlamıştır. Çünkü aile bir toplumun çekirdeği olup her fert, aile yuvasının eğitim ve terbiyesinden geçer. Fertlerin ilk kültür ve gelenek hamurunu aileleri yoğurur.

Özetle, toplumun sağlam olması ve güvenilir temellere dayanması aile kurumunun sağlamlığına ve güvenilirliğine bağlıdır. İnsanın huzur bulacağı yer ailesidir. Beden ve ruh sağlığı için huzurun vazgeçilmez işlevi akla gelince ailenin de insan için önemi daha iyi kavranacaktır. Yaratılış itibariyle yalnız yaşayamayan insan, aile ortamının sıcaklığında terbiye edilmekte, hemcinsleriyle ilişki kurabilmekte ve şahsiyet kazanmaktadır.⁵

⁵ Abdullah Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 15.

BİRİNCİ BÖLÜM

EVİLİK AKDİ VE UNSURLARI

1.1. Evlilik Akdi Nikâh

Nikâh, kelimesi Arapça olup, “n-k-h” kökünden gelmektedir. Lügatte, “eklemek, toplamak, birleştirme, bir araya getirme, evlilik, cinsî temasta bulunmak”⁶ gibi anlamlara gelir.

Bir fıkıh terimi olarak nikâh, Karı- koca arasında beraber yaşamaya ve yardımlaşmaya müsaade eden ve taraflara karşılıklı hak ve vazifeler yükleyen bir akittir.⁷ Müteahhirîn fakiplerinin tanifi ise şöyledir: “Nikâh, kasden milk-i müt’ayı ifade eden bir akiddir.” Yani erkeğe, kadının cinsel yönlerinden yararlanma mülkiyeti hakkı veren bir sözleşmedir.⁸ Nitelikleri dikkate alınarak evlilik, birbirleriyle evlenmelerine hukuken bir engel bulunmayan bir erkekle bir kadının sürekli bir hayat ortaklığı kurmak üzere aralarını birleştiren ve bunun için karşılıklı hak ve görevler belirleyen bağıdır.”⁹ şeklinde de tarif edilir.

Evlilikten asıl maksat, insan neslinin bir intizam içinde devam edip, sağlıklı nesillerin varlığıdır. İslam hukukunda evlilik, şahsi hukuk esasına bağılı olarak, hem bedeni bir muamele, hem de bir nevi ibadet mahiyetindedir.¹⁰

Evlilik, kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir. Kitap’tan delili: “Hoşunuza giden kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikahlayınız”(Nisa 4/3), ve “İçinizden bekârları ve kölelerinizden, cariyelerinizden durumu iyi olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler,

⁶ İbn Manzur, “n-k-h”, 2: 625; Ebu Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevheri, “n-k-h”, *es-Sıhah Tâci’l-lüga ve sıhahi’l-Arabîyye*, (Kahire: Daru İhyai’t-Turasi’l-Arabi, 1376), I: 413; Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî , *el-Mebsût*, (Beirut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2001), 4: 357.

⁷ Muhammed Ebu Zehra, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, (Kahire: Darü’l Fikri’l-Arabi, 1369), 19.

⁸ Kemâlüddin Muhammed b. Abdülvâhid b. Abdilhâmis es-Sivâsî el-İskenderî İbnü’l-Hümmam, *Fethu’l-kadîr li’l-âcizi’l-fakîr*, (Beirut: 1318), 2: 341; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz, *Reddü’l-muhtâr ‘ale’d-dürri’l-muhtâr* ,trc. Ahmed Davudoğlu, (İstanbul: Şamil Yayınları,1983), 2: 355; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslâmiyye ve Istulâhat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, (İstanbul: Bilmen Basımevi, 1968), 2: 14.

⁹İbnü’l Hümmam, *Fethu’l-kadîr*, 2: 339; Zekiyyüddin Şa’ban, *el-Ahkâmü’ş-şer’iyye li’l-ahvâli’ş - şahsiyye*, (Beirut: Camiatu Karyunus, 1978), 57; Ahmet Yaman, *İslâm Aile Hukuku*,(İstanbul: İFAV, 2009), 31.

¹⁰Alâüddin Ebû Bekr b. Mes’ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ’i’u’s- Sanâ’i’ fi Tertibi’ş Şerâi*, (Beirut: Darü’l Kütübi’l-İlmiyye, 2003), 3: 308.

Allah onları lütfuyla zenginleştirir.”(en-Nur 71/32) âyetleriyle evlilik teşvik edilmiştir. Allah Teâlâ, evlilikte olan nikâh bağına “...Onlar (kadınlar), sizden kuvvetli teminatta aldılar.”(Nisa 4/21), buyurarak nitelendirir. Eşler arasındaki rahmet ve muhabbetin var olmasını ise; “Huzura kavuşma, Allah’ın rahmet ve muhabbet var etmesi...”(Rum 30/21), âyetiyle dillendirir. “...karı-kocanın birbirinin örtüsü olması...”(Bakara 2/187), “...Kadınların yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır...”(Bakara 2/228) ve “... Allah’ın kimini kimine üstün kılmasından ötürü ve erkeklerin mallarından sarf etmelerinden dolayı, erkekler kadınların koruyup kollayıcılarıdır...”(Nisa 4/34) gibi ayetlerle aile olmaya teşvik edilmiştir.

Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed’in (s.a.v.) evliliğe verdiği önemi şöyle özetleyebiliriz: Allah-ü Teâlâ’nın insanlığa örnek olarak gönderdiği Hz. Muhammed (s.a.v.) bizzat kendisi evlenmiş, aile kurmuş; eş, baba, dede, kayınpeder, enişte olmuş ve aile hayatıyla ilgili örnek davranışlar ortaya koymuştur. Allah’a daha fazla ve daha iyi kulluk edebilmek için evlenmeyi teşvik etmiş, aile hayatını terk etmek isteyenleri ise bundan vazgeçirmiştir. Bu konuyla alakalı olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v.) gençlere hitaben şöyle buyurmuştur:

“Ey gençler topluluğu! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Çünkü evlilik gözü haramdan en çok saklayan, ırzı en iyi muhafaza edendir. Kimin evlenmeye gücü yetmezse oruca devam etsin. Çünkü oruç onun için bir kalkandır.”¹¹

Ashab-ı kiramdan üç kişi Hz. Peygamber’in (s.a.v.) eşlerine onun gece ibadetini sormuşlar, belki azımsayarak birincisi “sürekli olarak gece namazı kılmaya”, ikincisi “sürekli oruç tutmaya”, üçüncüsü ise “kadınlardan sürekli ayrı kalmaya ve hiç evlenmemeye” karar verir. Onların bu konuşmalarını haber alan Hz. Peygamber şöyle buyurur: “Bazı kimselere ne oluyor ki, şöyle şöyle demişler. Fakat ben hem namaz kılıyorum, hem uyuyorum; oruç tutuyorum, tutmadığım da oluyor; kadınlarla da evleniyorum. Kim benim sünnetimi terk ederse benden değildir.”¹² Hadisi şerifiyle evliliğin sünnet bir ibadet olduğunu belirtmiştir.

¹¹ Buhârî, “Nikâh”, 2,3; Müslim, “Nikâh” 1,3; İbn Mâce, “Nikâh” 1.

¹² Buhârî, “Nikâh”, 1; Müslim, “Nikâh”, 5.

Hız. Aışe'nin naklettiği bir hadiste de şoyile buyrulmuştur: "Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse, benden değildir. Evleniniz, çünkü ben kıyamet gününde diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim. Kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Evlenme gücü bulamayan da oruca devam etsin..."¹³ Konuyla alakalı birçok ayet ve hadis zikredilebilir. Bütün bunlar İslam'ın genel yaklaşıminın kadınla erkeğin birbirinden uzak durması değil, Allah tarafından konulan sınırlar çerçevesinde bir arada yaşanması olduğunu göstermektedir. Allah tarafından konulan sınırlarla meşru nikâh kastedilmektedir.

Bir kısım müçtehitlere göre nikâhın hükmü evlenecek kişinin özel durumuna göre farz, vacip, sünnet, haram, mekruh veya mubah gibi kısımlara ayrılır.¹⁴

1. Evlenmediği takdirde zinaya düşeceği kesin olan kimsenin (mehir ve nafakayı sağlayacak durumda ise) evlenmesi farzdır.

2. Evlenmezse zinaya düşme tehlikesi bulunan kimsenin (mehir ve nafakayı sağlayacak durumda ise) evlenmesi vaciptir.

3. Evlenmediği zaman zinaya düşme korkusu olmayan, evlendiğinde eşinin mehir ve nafakasını temin edebilecek bir kimsenin evlenmesi sünnettir.

4. Eşine zulüm ve işkence yapacağı kesin olan kimsenin evlenmesi ise haramdır.

Evliliğin meşruluğunun hikmeti, kişinin kendisini ve karısını harama düşmekten korumasıdır. İnsan soyunun yok olmaktan doğurmak ve çoğalmak yoluyla korunması, neslin bekası, nesebin muhafazası, toplum nizamını düzenlemede tamamlayıcı bir unsur olan ailenin kurulması ve bireyleri arasında yardımlaşma ruhunu geliştirmektir. Evlilik, hayatın yükünü taşıyabilmek için karı-kocanın arasında bir yardımlaşma, toplumlar arasında sevgi ve dayanışma bağını kurmaktır.¹⁵

Evlenme karı-koca arasında birlikte yaşamaya ve karşılıklı yardımlaşmaya imkân veren ve taraflara karşılıklı hak ve ödevler yükleyen bir sözleşmedir. Evlenme akdi diğer akitlerden gerek yapılışı, gerek bu akde gelinceye kadar sürdürülen

¹³ Dârimî, "Nikâh" .1.

¹⁴ İbnü'l Hümmam, *Fethu'l-kadîr*, 2: 341-342; Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz el-Cezîrî, *el-Fıkhu 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, (Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1969), 4: 4; Ebu Zehra, *el-Ahvâlü'ş-şahsiyye*, 22-23; Şa'bân, *el-Ahvâlü'ş-şahsiyye*, 58-59.

¹⁵ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, (Dımaşk: Dari Fikr, 2010), 8: 52.

hazırlıklar ve gerekse bu akdin geçerli olabilmesi için maddi ve şekli hukuk açısından riayet edilmesi gereken şartlar bakımından ayrılmaktadır.

Nikâh akdinin kurulması ve geçerli sayılması için bir takım rükün ve şartları taşıması gerekir. Bu rükün ve şartlardan birinin eksik olması evliliğin ya hiç doğmamasına veya eksik doğmasına yol açmaktadır. Nikâh akdi için gerekli olan rükün ve şartları kısaca açıklayalım.

1.2. Evlilik (Nikâh) Akdinin Unsurları

Nikâhın rükünü icap ve kabulden ibarettir. Akit yapmak isteyen taraflardan ilk olarak teklifte bulunan kimsenin, bu yöndeki arzusunu belirten irade beyanına icap, teklifte bulunanın beyanına uygun irade beyanına da kabul denir.¹⁶ İcap ve kabul sözleşme olduğu gibi, gaibler arasında yazı ile sağır-dilsizler arasında işaretle olur.¹⁷

İcap ve kabul tarafların bizzat ifade etmeleriyle olduğu gibi, veli veya vekil vasıtasıyla da olur. Bu arada elçi göndermek suretiyle de irade beyanı kullanılarak nikâh akdi yapılır.

1.3. Evlenme Akdinin Şartları

Evlenme akdi ile alakalı dört nevi şart vardır. Akdin meydana gelmesini temin eden şartlara “in’ikâd”, sahîh ve muteber olmasını temin eden şartlara “sıhhat”, yapıldığı andan itibaren başka bir hususa muhtaç olmaksızın geçerli olmasını sağlayan şartlara “nefaz”, ve nikâhın devamı ve bağlayıcılığını sağlayan şartlara da “lüzum” şartları denilmektedir.¹⁸

1.3.1. Evlenme Akdinin İnıkad (kuruluş) Şartları

İslâm hukukuyla ilgili eserlerde inıkad şartları hususunda bazı farklılıklar vardır ama esas itibarıyla şu şekilde sıralanabilir:

¹⁶İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, 2: 344; İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm el-Halebî, *Mülteka’l-ebhur*, (İstanbul: Şirke-i Sahafiye-i Osmaniye, t.y.), 1: 238; İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 5: 260; Mustafa es-Sibâî, *Şerhu kanuni’l-ahvali’ş-Şahsiyye*, (Beyrut: 1417), 1: 73; Muhammed Ziya Bigâni, *Şerhul ahkâmî şerîyye fi ahvali’ş-Şahsiyye*, (Lübnan: 2006), 39; Bilmen, *Istilahât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2: 6; H. İbrahim Acar, *İslâm Aile Hukuku*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 37.

¹⁷Muhammed Kadri Paşa, *el-Ahkâmü’ş-Şerîyye fi’l-Ahvâli’ş-Şahsiyye*, (Mısır: Matbaatü Hindiyeye, 1319), 12; Şab’an, *Ahvalü’ş-Şahsiyye*, 86-87.

¹⁸Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1999), 1: 324.

1. Tarafların evlenme ehliyeti, evlenecek erkekle kadının tasarruf ehliyetine sahip olmaları gerekir.¹⁹ 1917 tarihli Osmanlı Hukuk-i Aile Kararnâmesi evlenme ehliyeti için erkeklerin 18, kızların 17 yaşını bitirme şartını getirmiştir. “Ehliyyet-i nikâhı haiz olmak için hâtıbın 18 ve mahtûbenin 17 yaşını itmam etmiş olmaları şarttır.” (H.A.K. 4. mad)

2. Meclis birliği, tarafların rızalarını beyan eden icap ve kabullerini araya başka bir iş veya icaptan dönüşü ifade eden bir davranışın girmediği aynı toplantıda söylemeleri gerekir. İrade beyanlarının aynı toplantıda ortaya konmasına “meclis birliği” denir.²⁰

3. Nikâh akdinin geçerli olabilmesi için İslâm hukukunda “muharramât” şeklinde ifade edilen erkek ile kadın arasında evlenme engelinin olmaması gerekir yani kadın erkeğe ebedî olarak haram olmamalıdır. Anne, kız, kız kardeş, hala ve teyze gibi.²¹ Evliliğin yapılmasının şartlarından olan bu durum tahakkuk etmezse evlenme akdi ittifakla batıl olup bununla evliliğin sonuçlarından hiçbiri gerçekleşmez.²² Bu konudaki hükmü Allahü Teâlâ Nisa suresi 23. âyeti kerimede şöyle belirtmiştir:

“Size, (şunlarla evlenmeniz) haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, karılarınızın anaları, birleştiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız – eğer onlarla henüz birleşmemişseniz, (kızlarını almaktan ötürü) üzerinize bir günah yoktur – kendi sulbünüzden gelen oğullarınızın karıları ve iki kız kardeşi bir arada almanız. Ancak geçmişte olanlar hariç. Şüphesiz Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.”

¹⁹Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l Muhtâc ilâ ma'rifeti men'ânî elfâzi'l-Minhâc*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi2l-İlmiyye, 1994), 3: 174-180; Ebu Zehra, *Ahvalü's-şahsiyye*, 41; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, 8: 63; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2009), 155.

²⁰İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 5: 270; Ebu Zehra, *Ahvalü's-şahsiyye*, 42; Şab'an, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 101; Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 54.

²¹Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdi el-Hicrî el-Mısırî et-Tahâvî, *el-Muhtasar*, trc. Soner Duman (İstanbul: Beka Yayınları, 2013), 349; Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, 1: 239-242; İbnü'l Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 2: 357; Ebu Zehra, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 52; Şab'an, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 118; Bigânî, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 43.

²²Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, 8: 73.

İslâm hukukunda evlenme engelleri, sürekli ve geçici evlenme engeli olarak iki kısma ayrılır. Kan ve süt hısımlığı veya sıhri hısımlık devamlı evlenme engelleridir. Geçici evlenme engelleri, başkasıyla evli olma, din farkı, iddete bağlı ve üçlü boşamadan doğan evlenme engelidir.²³ Sıhri civar hısımlığından kaynaklanan evlenme engeli yani iki kız kardeşle aynı anda evlenmenin Nisâ suresi 23. âyetle haram kılındığı yukarda zikredilmiştir. Ancak bu yasak, Hz. Peygamber'in, "Hanım ile hala ve teyzesi de yasak kapsamına alınmıştır."²⁴ sözüyle genişletilmiştir. Geçici bir evlenme engelinin mevcut olması durumunda taraflar bu engeller ortadan kalkıncaya kadar birbirleriyle evlenemezler. Evlenirlerse de tarafların derhal ayrılmaları gerekir. İlk evlilik sona erdiğinde boşanan eşin kız kardeşi veya teyzesi ya da halasıyla evlilik yapılabilir.²⁵

1.3.2. Sıhhat Şartları

1. Sıhhat şartlarından en önemlisi "şehadet veya ilan" şartıdır. Evliliğin şahitler huzurunda yapılmasıdır. Eşler için bazı hak ve vecibelerin kaynağı olması ve kadın-erkek arasındaki ilişki için meşruiyet kriteri sayılması sebebiyle evlenme akdinin gizli kalmayıp topluma ilan edilmesi gerekli görülmüştür.²⁶ Rasulullah (s.a.v.), bu konuda "Nikah, iki şahitsiz olmaz."²⁷ buyurarak nikâh akdinde şahitlerin bulundurulmasını gerekli görmüştür.

2. İcap ve kabul sigasının geçici değil ebedi olması yani bilinen veya bilinmeyen bir zamanla sınırlaması böyledir. Bu çeşit nikaha "mut'a nikahı" denir. Sahabe cumhuru ve dört mezhep mut'a ve benzeri evliliklerin batıl olduğunda ittifak etmişlerdir.²⁸

3. Evlilikte ikrahın olmaması, Hanefî mezhebi dışında İslâm hukukçularının çoğunluğu ikrah ve cebir altında (zorla) yapılan nikâhın geçerli olmayacağını

²³ Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, 44-49.

²⁴ Müslim, "Nikâh", 4.

²⁵ Şirbîni, *Muğni'l Muhtâc*, 3:174; Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 85.

²⁶ Molla Hüsrev, *Dürrü'l-Hükkâm fi Şerhi Gureru'l Ahkâm*, trc. Arif Erkan, (İstanbul: Ese Neşriyat, 1980), 2: 106; Şeyhü'l-İslâm Bürhânüddin Ebu'l Hasan el-Mergînânî, *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedi*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 1: 206; İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtâr*, 5: 285; Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, (Kahire: 1361), 24; Ebu Zehra, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 52; Şab'an, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 110.

²⁷ Buhârî, "Şehadet", 8.

²⁸ İbnü'l Hümmâm, *Fethu'l-kadîr*, 2: 344-346; Cezîrî, *el-Fıkh*, 4: 24; Şab'an, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 119; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 8: 74; Heyet, *el-Mevsûatü'l-Fıkhıyye*, (Kuveyt: 1983), 41: 233.

söylemişlerdir.²⁹ Nitekim 1917 tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi'nin 57. Maddesi "İkrah ile vuku bulan nikâh fasittir." şeklindedir ve günümüzdeki uygulamada böyledir. Evlilikte ömür boyu huzurlu bir birliktelik amaçlandığı için tarafların kendi rıza ve seçimleriyle karar vermeleri daha uygundur.

1.3.3. Nefâz (yürürlük) Şartları

Nefâz, bir şeyin caiz ve tam olması demektir.³⁰ Kuruluş (inikad) ve geçerlilik (sıhhat) şartlarını taşıdığı için hukuken var olan evlilik akdi, bazen bir takım eksikliklerden dolayı yürürlüğe girmeyebilir. Akdin yürürlük kazanabilmesi için gerekli olan şu şartlara da nefâz şartları denmektedir. Evlenecek tarafların yani karı-kocanın veya velilerinin onaylarının alınması gereken durumlarda onay alınmamışsa akit yürürlüğe girmez, askıda/mevkuf kalır.³¹ Bu onayın alınması bir nefâz şartıdır.³² Yakın velinin mevcut olması halinde akdi yapanın uzak velilerden olması halinde de nikâh akdi yürürlüğe girmez. Asıl yetkili kişi yakın veli olduğundan yakın velinin onay vermesi nefâz şartıdır.³³ Evlenecek olan çiftlerin reşid olması yani malını koruma hususunda akıllıca davranması fuzûlî olmaması gerekir.³⁴

1.3.4. Evliliğin Lüzûm (Bağlayıcılık) Şartları

Evlilikteki lüzum şartları evliliğin bağlayıcı olması için aranan şartlardır ve şunlardır:

1. Evliliğin bağlayıcı olması için aranan şartlardan ilki, ehliyeti olmayan (deli ve bunak gibi) veya ehliyeti eksik olan (küçük çocuk ve kız gibi) kimseyi evlendiren velinin baba ve dede olması gerekir. Baba ve dedesi dışındaki bir veli tarafından evlendirilen çocuk buluş çağına ulaştığında, akıl hastası ve ma'tuh (bunak, anlayışı kıt) şifa bulduğunda bu evliliğe razı olmazlarsa nikâh akdini bozma hakkına sahip olur. Bunlardan ilkinde "bülüğ muhayyerliği", ikincisine "hıyârü'l-

²⁹ Şab'an, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 121; M. Akif Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, (İstanbul: İFAV, 1985), 20; Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 98.

³⁰ Mehmet Erdoğan, "nefâz mad", *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 450.

³¹ Bilmen, *Istılahat-ı Fıkıhiyye Kâmusu*, 2: 48; Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, 52.

³² Şa'ban, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 125; Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, 21;

³³ Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endülüsî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, trc: Ahmet Meylâni, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1991), 2: 11-12; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 165.

³⁴ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-Sanâ'i'*, 3: 329-330; Ebu Zehra, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 58; Abdülhamid, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 27; Şaban, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 127; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 166.

ifâka” denir.³⁵ 1917 tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi 9 yaşından küçük kız çocukları ile 12 yaşından küçük erkek çocuklarının hiçbir kimse tarafından evlendirilemeyeceği, erginlik çağından itibaren kızda 17 ve erkekte 18 yaşa kadar ise hakim in velilerin iznini alarak evlendirebileceği esasını getirmiştir. (bk. H.A.K. mad. 7,10)

2. Evlilikte denklik (kefâet), eşitlik, benzerlik ve denklik anlamına gelen kefâet, terim olarak “evlenecek eşler arasında dini, ekonomik ve sosyal seviye bakımından denklik bulunmasını” ifade eder.³⁶ Daha çok evlenecek erkeğin, alacağı kadına denkliğini ifade eder. Kefâet, evlilikte hukuki bir şart ve gereklilik olmaktan çok eşler arası uyumu ve ailenin devamını sağlayan sosyal bir realitedir.³⁷ Hür, baliğ ve akıllı olan kadının, velilerinin rızası olmadan mehri misil ile kendi kendini evlendirmesi halinde, eş (koca) denk olmalıdır. Evliliğin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için fakihlerin büyük çoğunluğu kefâetin şart olduğunu kabul etmiş, fakat hangi konularda aranacağı hususunda farklı görüş beyan etmişlerdir. Ama birçoğuna göre denklik nesepte, dindarlıkta, malda ve meslekte olmalıdır.³⁸

Nitekim Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) eş seçimiyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur; “Kadın şu dört vasfından dolayı nikâhlanır: Malı için, soyu için, güzelliği ve dini için. Eli toprak olasıca! (fakir düşsen de yoksul olsan da) sen bunlardan dindar olanı seç.”³⁹ Hz. Peygamber, bu hadisinde evlenmek isteyen erkeklerin eş seçiminde dikkate alacakları hususları sıralamaktadır. Eğer kadın denk olmayan biriyle evlendirilirse nikâha rızası olmayan velisi hemen ya da sonra feshetme hakkına sahiptir.⁴⁰

3. Eğer hür, akıllı ve buluğa ermiş kadın velilerinin rızası olmadan denk biriyle evlenmişse, ama mehir emsal mehrin altında olursa hanımın velisi, mehrin emsalden az olduğunu ileri sürerek akdi feshedebilir.⁴¹

³⁵Tahâvî, *el-Muhtasar*, 344; Ebu Zehra, *Ahvâlü’ş-şahsiyye*, 60; Şaban, *Ahvalü’ş-şahsiyye*, 129; Abdülhamid, *Ahvâlü’ş-şahsiyye*, 28.

³⁶ Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 114.

³⁷Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 100.

³⁸ Tahâvî, *el-Muhtasar*, 341; Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâ’i*, 3: 573; Molla Hüsrev, *Dürerü’l-Hükkâm*, 2: 125; Merğînânî, *Hidâye*, 1: 218-220; Ebu Zehra, *Ahvâlü’ş-şahsiyye*, 61; Şaban, *Ahvâlü’ş-şahsiyye*, 129; Abdülhamid, *Ahvalü’ş-Şahsiyye*, 28.

³⁹ Müslim, “Nikah”, 3; Ebû Dâvud, “Nikah”, 2; Tirmizî, “Nikah”, 4; Darimî, “Nikâh” 4.

⁴⁰ İbn Abidin, *Reddü’l-Muhtar*, 5: 396; Tahâvî, *el-Muhtasar*, 341.

⁴¹ Şaban, *Ahvâlü’ş-şahsiyye*, 129; Abdülhamid, *Ahvâlü’ş-şahsiyye*, 29; Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, 53.

4. Kadının razı olmaması durumunda, kocanın iktidarsızlık, tenasül uzvu kesilmiş (mecbub), husyeleri çıkarılmış (hasıyy), akıl hastası, cüzzamlı, frengili kimselerin bu durumları da evliliğin devamını önlemekte ve fesih davasına hak kazandırmaktadır.⁴²

Cüzzam ve baras ve illet-i zühreviyye gibi bilâ zarar birlikte ikâmet mümkün olmayan illetlerden birinin zevcede vücûduna ba'de'n-nikâh muttali olur veya muahharan böyle bir illet tahaddüs ederse zevce hâkime bı'l-müracaa tefrikini talep edebilir. İlet-i vâkıanın zevâli ümid olunursa hâkim tefriki bir sene te'cil eder. Bu müddet zarfında zâil olmadığı ve zevc talâka râzı olmayıp zevce dahi talebinde musırr olduğu takdirde hâkim tefrika hükmeyley. Âmma kör veya topal olmak gibi uyûbdan birinin zevcede bulunması tefriki mûcib olmaz. (H.A.K. 122. Md.)

Özetle, kadın evlendikten sonra evliliğin yürümesine engel olabilecek erkeğin bedeninde bir eksiklik bulursa ve buna razı olmazsa nikâh akdini feshedebilir.

1.4. Evliliğin Çeşitleri ve Hükümleri

Evlenme akdi, in'ikad, sıhhat, nefâz ve lüzum şartlarının tam ya da eksik oluşuna göre çeşitli şekillere ayrılmaktadır. Akdin hukuki sonuçları açısından, “sahih evlilik”, “fâsid evlilik”, “ batıl evlilik” ve “mevkuf evlilik” şeklinde tasnif edilmektedir. Bu evlilik çeşitlerinin her biri farklı hükümlere tabidir. İslâm hukuk kaynaklarında yer alan evlilik çeşitleri ve hükümleri şunlardır:

1.4.1. Fâsid Evlilik

Fâsid terimi lügatte bir şeyin düzgün, iyi ve yararlı iken sonradan bu nitelikleri kaybederek değişmesi ve bozulması anlamına gelir.⁴³ Fıkıh terimi olarak, ibadet ve hukukî işlemlerin aslında meşru olduğu halde vâsfinda meşru olamaması durumunu ifade eder.⁴⁴ Fâsid nikâh, özellikle kadın ve doğacak çocuklar lehine bazı kolaylık ve haklar getirdiği için müçtehitler arasında durumu ihtilafli olan bir takım evlilikler fâsid evlilik olarak adlandırılmıştır.

⁴²Tahâvî, *el-Muhtasar*, 359-360; Şaban, *Ahvâlü's-şahsiyye*,130; Ebu Zehra, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 62; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmi ve Edilletuhu*, 8: 98; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1: 326; Nuri Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014), 115.

⁴³ İbn Manzur, “f-s-d”, *Lisanü'l Arab*, 3: 335.

⁴⁴ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 136.

Fâsid nikâh, rüknü ve in'ikâd (kuruluş) şartları tamam olmakla birlikte, sıhhat şartlarında eksiklik bulunan akittir. Şahitsiz evlilik, karısının kız kardeşini, hala ve teyzesini bir nikâh altında toplamak, evli bir kadınla, evli olduğunu bilmeksizin evlenme fasittir.⁴⁵ Fâsid evlilikte tarafların evliliğe devam etmeyip derhal ayrılmaları gerekir. Kendiliğinden ayrılmazlarsa hâkim tarafından cebren ayrılırlar. Hâkim ayırdıktan sonra, cinsi birleşme olursa zina cezası uygulanır.⁴⁶ Fâsid evlilik zifaftan önce hiçbir hukuki sonuç doğurmaz.⁴⁷

Zifaf vukû' bulmuş ise, şu sonuçlar doğar: Kadın, mehr'i misil ile mehr'i müsemmadan hangisi daha az ise onu hak eder. Hiç mehir belirlenmemişse, mehr'i misil hak eder, en az altı ay, en fazla bir yıl içinde doğan çocuğun nesebi sâbit olur, hürmeti müsâhara (hısımlık) sabit olur, kadının iddet beklemesi gerekir, iddet içinde kadına nafaka alma hakkı doğar.⁴⁸

1.4.2. Batıl Evlilik

Bâtıl, sözlükte rükünlerini veya şartlarını tamamen veya kısmen taşımayan herhangi bir muamelelerdir.⁴⁹ İslâm aile hukukunda ise, unsurları veya in'ikad (kuruluş) şartlarından biri eksik olan evliliğe, batıl evlilik denir.⁵⁰ Müslüman bir erkeğin Mecusi veya putperest bir kadınla ya da Müslüman bir kadının gayr-i müslim bir erkekle evlenmesi, temyiz gücüne sahip olmayan çocukların veya akıl hastalarının evlenmesi, aralarında evlenme engeli bulunan biriyle evlenmek yani kız kardeş, teyze ve hala gibi mahrem hısımlarla evlenmek, bir başkasıyla nikâhlı olan kadınla bilerek evlenmek gibi.

Batıl bir evlilik birleşme olsun veya olmasın sahih evliliğin hiçbir neticesini doğurmaz, tarafların derhal ayrılmaları gerekir. Kendileri ayrılmadıkları takdirde

⁴⁵ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-Sanâ'i*, 3: 615; Cezirî, *el-Fıkh*, 4: 118; Şa'bân, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 134; Sıbâî, *Şerhu Kanunil Ahvali Şahsiyye*, 173.

⁴⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 3: 616; Hamdi Döndüren, "Nikâh", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Şamil Yayınevi, 2000), 5: 101-102; Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, 109.

⁴⁷ Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 132.

⁴⁸ Şa'bân, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 134-136; Abdülhamid, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 42; Bilmen, *Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2: 24-26.

⁴⁹ Erdoğan, "bâtıl", *Fıkh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 46.

⁵⁰ Şa'bân, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 135; Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2: 6; Sıbâî, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 173; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmi ve Edilletuhu*, 8: 118.

hâkim cebren ayırır.⁵¹ Mümin, kitap ve sünnette esasları belirtilen meşru evlilik yolunu tercih etmelidir.

1.4.3. Mevkuf Evlilik

Mevkuf evlilik, rüknü, inikad ve sıhhat şartları tamam olmakla birlikte nefâz şartlarında eksiklik bulunan nikâhtır.⁵² Mevkuf evlilik kapsamına giren evlilik çeşitleri şunlardır: 1. Eksik ehliyetli birinin, velisinin iznini almadan yapmış olduğu evlilik. 2. Ehliyeti tam olmakla beraber yetkisiz (fuzûlî) birinin akdettiği evlilik mevkuf (yetkilinin icazetine bağlı) evliliğdir.

Mevkuf evlilik sahih olmakla beraber, yetki sahibi icazet verinceye kadar hiçbir hukuki sonuç doğurmaz.⁵³ İcazeten önce cinsel birleşme olursa fâsid nikâh hükümleri uygulanır. Birleşmeden sonra feshedildiği takdirde boşama iddeti, hürmet-i musâhare, emsal mehir ve doğacak çocuğun nesebi sabit olur.⁵⁴

1.4.4. Sahih Evlilik

Sahih, şartlarını, rükunlarını, vasıflarını tam olarak içeren herhangi bir fiildir.⁵⁵ Sahih evlilik ise unsurları, in 'ikad ve sıhhat şartları tamam olan evliliğdir.⁵⁶ Akıllı ve ergin Müslüman bir erkekle, yine akıllı ve ergin Müslüman bir kadının, aralarında bir evlenme engeli bulunmaksızın iki şahit huzurunda yaptıkları evlenme akdi geçerli olur ve hukuki sonuçlar meydana getirir.⁵⁷

Sahih evlilik, karı-koca ilişkisinin helal olması, mehir, nafaka, hürmet-i müsâhere, neseb ve karşılıklı mirasçılık gibi evliliğin bütün muteber sonuçlarını doğurur.⁵⁸ Sahih evliliğin hukuki sonuçlarını aşağıda açıklayacağız.

⁵¹ Şa'bân, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 136; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmi ve Edilletuhu*, 8: 120-125.

⁵² Şa'bân, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 133; Kadri Paşa, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 206, 207; Ebu Zehra, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 152,153; Fahrettin Atar, "Nikâh", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 112-117; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 111.

⁵³ Kadri Paşa, *Avlâlü's-Şahsiyye*, 207; Ebu Zehra, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 152-153.

⁵⁴ Şa'bân, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 133; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 215.

⁵⁵ Erdoğan, "sahih", *Fıkh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 491.

⁵⁶ Bilmen, *Istilahât-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 2: 60; Sıbâî, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 173.

⁵⁷ Şaban, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 132.

⁵⁸ Şa'bân, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 132-133; Sıbâî, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 178; Bilmen, *Istilahât-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 2: 33; Döndüren, *Aile İlmihali*, 200.

1.4.4.1. Sahih Evliliğin Sonuçları

Evlilik, karı-kocanın karşılıklı olarak görev ve haklarının olduğu bir akittir. İslâm hukuku eşlerden üzerine düşen hak ve sorumluluklarını yerine getirmelerini istemektedir. Bu konuyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de Bakara suresi 228. ayeti kerimede şöyle belirtilmiştir; “Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları olduğu gibi, kadınların da onlar üzerinde hakları vardır.” Bu hak ve görevler, kadın ve erkeğin fitratına, yaratılış özelliklerine uygun olarak belirlenmiştir. İslâm aile hukukunda bu görev ve sorumluluklar üç başlık halinde incelenmiştir.

1.4.4.2. Kadının Hakları

1. Mehir: Nikâh akdinin rükunlarından ve şartlarından değil, nikâh akdinin sonuçlarındandır ve kadının hakkıdır.⁵⁹ Erkeğin karısına nikâh akdi sebebiyle ödemek zorunda olduğu mâli bedeldir. Fıkıh literatüründe buna mehir denildiği gibi sadâk, nihle ve farize de denilmektedir.⁶⁰ Evlilik akdi ile birlikte erkeğin kadına vermeyi taahhüt ettiği bir miktar meblağ ve maldır.⁶¹ İslâm Hukukunda, kadını hem evliliğe ısındırmak, hem de ona belli bir mali güç kazandırmak düşüncesiyle mehrin vacip kılındığını söylemek mümkündür.

Kur'an'da mehrin vacip olduğunu bildiren bir çok âyet vardır. Bunlardan biri Nisa Suresi 4. âyeti kerimedir. Cenabı Hak, “Aldığınız kadınların mehirlerini yürekten ve isteyerek Allah'ın bir atıyyesi olarak verin.” buyurarak mehrin Kur'anla sabit bir vecibe olduğunu göstermektedir. “ O halde, onlardan hangisi ile faydalandınızsa mehirlerini kendilerine farz olarak verin.”(Nisa 4/24) ayeti de mehrin nikah akdinde farz olduğunun başka bir delilidir. Bu âyetlerde emrin muhatabı kadınların evlendiği erkeklerdir. Allah (c.c), erkeklere kadınların mehirlerini karşılıksız gönül hoşnutluğu ile vermelerini emretmektedir.

Mehrin sabit oluşunun sünnetten delili ise Rasulullah (s.a.v.)'ın, evlenmek isteyeneye “Ona, demir bir yüzük de olsa, bir şey ver ...”⁶², “ Kim mehir olarak bir

⁵⁹ Ebu Zehra, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 171; Abdülhamid, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 128.

⁶⁰ Tahâvî, *el-Muhtasar*, 361; Bilmen, *Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2: 10.

⁶¹ Cezirî, *el-Fıkh*, 4: 94; Ebu Zehra, *Ahvâlü's-şahsiyye*, 170; Abdirrahmân b. Ömer Ferrûh, *el-Üsre fi's-ser'i'l-İslâmî*, trc. Yusuf Ziya Kavakçı, (İstanbul: Sebil Yayınevi, 1969), 118; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1: 338.

⁶² Buhârî, “Nikâh”, 32; Müslim, “Nikâh”, 76; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 31.

avuç kavud veya hurma verirse kadını kendine helal kılmış olur.”⁶³ hadisi şerifleridir. Hz. Peygamber, yapmış olduğu bütün evliliklerinde hanımlarına mehir vermiştir. Şayet mehir vermek vacip olmasaydı ömründe bir defa da olsa en azından mehir vermenin vacip olmadığını göstermek için terk ederdi. Bu bakımdan zikredilen naslar ve Rasulullah’ın mehirsiz evlilik yapmaması, mehrin vacip olduğunun delilidir. Sahabe döneminden günümüze kadar bütün âlimler de mehrin vacip olduğu hususunda icma etmiştir.⁶⁴ Nikâh akdinde koca üzerine kadının buz’u (ondan cinsi yönden yararlanma) karşılığında ya belirlenerek ya da akit sebebiyle vacip maldır.⁶⁵ Mehir, kadına değil erkeğe vaciptir.⁶⁶

Mehrin nikâh akdi esnasında zikredilmesi sünnettir. Hz. Peygamber mehir tespiti yapmadan ne kendi evlenmiş ne de kızlarını evlendirmiştir.⁶⁷ Mehir şu kadardan fazla olmaz, diye mehrin en çoğu için belli bir had yoktur. Ulema bunda müttefiktir. Fakat şu kadardan az olamaz diye azında ihtilaf vardır. Herhangi bir şey fiyat veya kıymet olabilecek bir miktar, mehir olabilir. Mehrin miktarı on dirhem veya on dirheme denk bir şeyden daha düşük olamaz.⁶⁸

Evlilik sebebiyle vacip olan mehir, akit esnasında tespit edilip edilmemesi yönünden iki kısma ayrılır. Birincisi, “ tarafların üzerinde anlaştıkları mehre, mehr-i müsemma”, “kızın babası tarafından ve olmadığı takdirde beldesi ahalisinden akid tarihinde yaş, cemel, bekâret gibi vasıflarda akran ve benzer şartlarda bulunan kadınların mehri göz önüne alınarak tespit edilen mehre de mehr-i misil” denir.⁶⁹

Mehrin tamamı peşin ödenebileceği gibi, bir kısmı peşin bir kısmı da daha sonra ödenebilir. Peşin ödenen mehre, mehr-i muaccel; ödenmesi sonraya bırakılan mehre de, mehr-i müeccel denir.⁷⁰

⁶³ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 30.

⁶⁴ Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 153.

⁶⁵ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i* ‘, 3: 480-483.

⁶⁶ Abdülhamid, *Ahvâlü’ş-şahsiyye*, 127; Zuhayli, *el-Fıkhü’l-İslâmi ve Edilletuhu*, 8: 247.

⁶⁷ Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 155.

⁶⁸ Tahâvî, *el-Muhtasar*, 362; Halebi, *Mülteka’l-Ebhur*, 1: 247; İbn Abidin, *Reddü’l-muhtâr*, 5: 457; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 2: 435; Cezirî, *el-Fıkh*, 4: 94; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i* ‘, 3: 487; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 2: 338; Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, 135.

⁶⁹ Tahâvî, *el-Muhtasar*, 361,362; Ebu Zehra, *Ahvâlü’ş-şahsiyye*, 174; Bilmen, *Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, 2: 10.

⁷⁰ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i* ‘, 3: 516; Cezirî, *el-Fıkh*, 4: 153; Bilmen, *Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, 2: 10; Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, 137.

Mehir bütünüyle kadının malıdır, onda dilediği gibi tasarruf yapabilir. Boşamada kadına nisbetle kocaya daha geniş boşama yetkisi verildiği İslâm hukukunda mehrin özellikle de müeccel mehrin yüksek tutulmasının sebebi, boşama hakkının kötüye kullanılmamasına engel olmak ve evli kadına belli bir ekonomik güvence ve bağımsızlık sağlama amacına hizmettir.⁷¹

2. Nafaka: Sözlükte, gider, geçim masrafı ve harcama manalarına gelen “nafaka” kelimesi, fıkıh terimi olarak “ insanın bakmakla yükümlü olduğu kimselerin beslenme, giyinme ve konut ihtiyaçlarını karşılaması” demektir.⁷² Günümüzde de ekme, yemek ve içmek gibi şeyleri ifade eder.

Sahih evlilik akdinde, alimler naşize (kocaya isyan eden) kadın hariç, nafakalarının, kocaları üzerine vacib olduğunda müttefiktirler.⁷³ Kadının nafakasının koca üzerine vacib oluşunun delili, kitab, sünnet, icma ve akıl ile sabittir.

Erkeğin ailesi içindeki sorumluluğu gösteren âyetler, “Onların uygun biçimde yiyeceğini ve giyeceğini sağlamak, çocuğun babasına aittir.” (el- Bakara 2/233). “Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olanda Allah’ın kendisine verdiğinden harcasın...” (et-Talâk 65/7). Âyette geçen “nafaka versin” emrinin muhatabı kocadır ve kadının nafakası kocaya aittir.

Erkeğin, ailesinin ihtiyaçlarını görmesinin vacibliği hakkında sünnetten delili Rasulullah’ın şu hadisi şerifidir. Ebu Süfyanın karısı Hind, Rasulallah’a gelip; “Ya Rasulallah, Ebu Süfyan gerçekten cimri bir kimsedir. O, bana, bilgisi olmaksızın kendisinden gizlice aldıklarım hariç, kendime ve oğullarıma yetecek şeyleri de gerçekten vermez. Bu gizlice aldıklarımın bir günahı var mıdır?” Rasulallah da şöyle buyurdu: “Sana ve çocuklarına, örfeye uygun olarak yetecek şeyleri al!”⁷⁴

Kadın nafakasının kocanın üzerine vacib olması için; evliliğin sahih olması, kadının cinsel yönden yararlanmaya elverişli olması ve vefat iddetinde bulunmaması

⁷¹ Aydın, “mehir”, *İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 389-390

⁷² İbn Manzur, “n-f-k”, 11: 358; Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 171.

⁷³ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, 5: 109; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 2: 484; Zuhayli, *el-Fıkhu’l-İslâmi ve Edilletuhu*, 8: 721; Abdülhamid, *Ahvâlü’ş-şahsiyye*, 182.

⁷⁴ Dârimî, “Nikâh”, 54.

gerekmektedir.⁷⁵ Mu'teddenin (iddet bekleyen kadının) nafakası zevci üzerine lâzım olur. (Aile Kararnâmesi,150. md.)

Nafakanın miktarı kocanın durumuna, kadının durumuna, zamana, mekâna ve değişen durumlara göre değişir.⁷⁶ Eş nafakası; beslenme, giyinme, konut, tedavi, ev eşyası, temizlik ve –eğer kadın kendine hizmet edilenlerden ise veya her hangi bir sebepten dolayı gerekiyorsa- hizmetçi giderlerini kapsamaktadır.⁷⁷

Kadın evliliğin kendine yüklediği vecibeleri yerine getirmese (nüşûz ederse, naşize olursa), din değiştirmesi, eşinden izinsiz sefere çıkması, bir işte çalışması veya özürsüz olarak kadınlık görevlerini yapmaması gibi durumlarda kadının nafakası düşmektedir.⁷⁸

Kocanın, eşine nafaka bırakmadan kaybolması durumunda, kadın hakime başvurur ve kendisinin nafaka alacaklısı olduğunu ve kocası hakkındaki iddiasını ispat ederse, hakim ona nafaka bağlar ve gerekirse kocası adına borçlanmasına izin verir.(H.A.K. mad. 97-99).

Türk Medenî Hukukuna göre karı ile çocukların münasib veçhile iâşesi kocaya aittir. (mad.152/2). Ancak karı koca mal ayrılığı usulünü kabul etmişlerse koca, karısının masrafa iştirakini isteyebilir. (mad. 190.) İslam hukukunda ise mal ayrılığı esastır ve buna rağmen kadının masrafa iştiraki bahis mevzuu değildir.

3. Mesken: Sahih evliliğin doğurduğu neticelerden biri de kadının mesken hakkı, kocanın da iskân vazifesidir. Arapça bir kelime olan “mesken” sözlükte; durma, rahat ve huzur bulma manalarını ifade eden s-k-n kökünden türemiş olup ismi mekândır ve konut anlamına gelmektedir.⁷⁹ Fıkıh terimi olarak ise mesken, örfe göre kadının sosyal konumuna uygun, onun maddi ve manevi yönlerden sükûnetini, rahat ve mutluluğunu sağlamaya elverişli imkânlarla sahip bulunan ikametgâh anlamında kullanılmaktadır.⁸⁰

⁷⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1: 342-343.

⁷⁶ İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid*, 2:483.

⁷⁷ Kadri Paşa, *Ahvâlü'ş-şahsiyye*, 241-242; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*,1: 342.

⁷⁸ Serahsi, *Mebcut*, 5: 174; Kadri Paşa, *Ahvâlü'ş-şahsiyye*, 238; Biganî, *Ahvâlü'ş-şahsiyye*, 249; Ebu Zehra, *Ahvâlü'ş-şahsiyye*, 254.

⁷⁹ İbn Manzur, “S-k-n-”, *Lisanü'l-Arab*, 13: 211.

⁸⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-Sanâ'i'*, 5: 121.

“İmkân ve varlığınıza uygun olarak oturduğunuz yerde kadınları da oturtun.” (Talak 65/7) “...ve onlara örf-ü âdetin gerektirdiği şekilde davranın.” (Nisa 4/19) ayetleri, kocanın karısına mesken temin etmekle mükellef olduğunu, bu meskenin de kadının ictimai durumuna uygun olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu mesken müstakil bir ev olabileceği gibi müctemilâtı hâvi bir oda (daire) de olabilir. (H.A.K. mad.70)

Ayetlerden ve tatbikatlardan şu hükümler ve kanun maddeleri çıkarılmıştır:

1. Muaccel mehrini almış bulunan zevce kocasının meskenine taşınmaya mecburdur. Keza koca başka bir memlekete gitmek isterse –nikâh akdinde aksi şart koşulmamış ise- ona refakat edecektir.(H.A.K. mad.71)

2. Kadın razı olmadıkça koca, evinde mümeyyiz olmayan çocuğundan başka yakınlarını oturtamaz. Zevce de kocasının rızası olmadan kendi evlat ve yakınlarını kocasının evinde iskan edemez. (H.A.K. mad.72)

1.4.4.3. Kocanın Hakları

1. Kadının kocasına cinsi faydalanma ve evden çıkma hususlarında itaat etmesi: Bir adam bir kadınla evlendiğinde, erkeğin takarrub (cima etmek) istemesi halinde kadının kendisini erkeğine teslim etmesi ve kadının da arzu etmesi halinde erkeğin onu kabul etmesi vaciptir. Çünkü erkek akitle bedelini almaya hak kazanır. Kocasını yatağa çağırıldığı zaman kadının ona itaat etmesi vaciptir.⁸¹ Kadının kocasına itaat etmesinin vacip oluşu şu ayeti kerime gereğidir: “Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da onlar üzerinde hakları vardır.”(el-Bakara 2/228). Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) “Erkek, karısını döşegine davet eder de kadında gelmekten imtina eder ve bu sebeple erkek dargın olarak sabahlarsa o kadına sabahlayıncaya kadar melekler lânet eder.”⁸² hadisi şerifi de sünnetten delilimizdir.

Kadın, kocasının izni olmadan evden çıkması ve evine kocasının izni olmadan kimseyi alması da caiz değildir.⁸³ Kadın nafile oruç için kocasından izin almalıdır. Çünkü kocanın eşi üzerindeki cinsel hakları nafile oruçtan önde gelir.

⁸¹ Kâsânî, *Bedâ'i'ü's-Sanâ'i*, 3: 613; Şaban, *Ahvâlü'ş-Şahsiyye*, 346; Abdülhamid, *Ahvâlü'ş-Şahsiyye*, 119; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, 8: 324.

⁸² Buhârî, “Nikah”, 85; Müslim, “Nikah”, 120-122; Dârimî, “Nikah”, 38; Ebû Dâvûd, “Nikah”, 40.

⁸³ Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, 8: 324.

Nitekim Allah'ın elçisi şöyle buyurmuştur: “Kadın, kocasının izni olmadan (zevci huzurunda) nafilâ oruç tutamaz ve yine kocasının meskenine onun izni olmadan kimsenin girmesine müsaade edemez.”⁸⁴ Kadın, kendi iffetini koruduğu gibi, çocuklarını da koruması gerekir.⁸⁵ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Sizin kadınlarınız üzerinizdeki haklarınız; hoşlanmadığınız kimselere yataklarınızı çiğnetmemeleri ve onları evinize sokmamalarıdır.”⁸⁶

Özetle, Kur'an-ı Kerim âyetlerinden ve Peygamberimiz Hz. Muhammed'den (s.a.v.) günümüze kadar ulaşan hadislerden anladığımız kadının, kocasına itaati vaciptir.

2. Koca Karısıyla iyi geçinmeli, ona güzel muamele etmeli, eziyet etmemelidir. İyi muamele etmek, güzel geçinmek, kadın üzerine vacip olduğu gibi erkeğe de vaciptir.⁸⁷ Nitekim Nisa suresi 19. âyeti Kerime de Allah Teâla erkeğe hitaben şöyle buyurmuştur: “Onlarla yani kadınlarınızla iyi geçinin...”

Hz. Peygamber de çeşitli hadislerde, kadınlara iyi muamelelerde bulunulmasını istemiş ve en hayırlı erkeğin eşiyle iyi geçinen kimse olduğunu, “Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızım.”⁸⁸, hadisi şerifiyle özellikle kocanın eşine karşı iyi muamele etmesi gerektiğini bildirir. Başka bir hadisinde de kadının yaratılıştan çok narın, kırılğan bir yapıya sahip olduğunu mecazi anlamda şöyle dile getirmiştir: “Şüphesiz ki, kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Bu sebeple eğer onu doğrultmaya çalışırsan onu kırarsın. O halde yumuşak davran. Çünkü onda eğrilik ve yetecek miktarda doğruluk vardır.”⁸⁹

2. Te'dip etme hakkı (Terbiye etme) :Hayırlı bir işte kadın kocasına isyan ederse kocanın karısını terbiye etme hakkı vardır. Ama masiyet ve günah bir işten ötürü böyle bir hakkı yoktur. Çünkü Allah Teala itaat etmemeleri halinde kadınların tehcir ve te'dîb edilmesini emretmiştir. Eğer itaat gerçekleşirse te'dîb

⁸⁴ Ebû Dâvûd, “Savm”, 74.

⁸⁵ Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, 8: 326; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 265.

⁸⁶ Ebû Dâvûd, “Menasik”, 56; Tirmizî, “Radâ”, 11; İbn Mace, “Nikâh”, 3.

⁸⁷ Ebu Zehra, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 162; Bigânî, *Ahkâmü's-Şahsiyye*, 231.

⁸⁸ İbn Mace, “Nikah”, 50; Dârimî, “Nikah”, 55.

⁸⁹ Buhârî, “Nikah”, 79; Müslim, “Rada”, 65; Tirmizî, “Talak”, 12.

birakılmalıdır.⁹⁰ Kadının hayız gibi özel durumları ile ilgili ilmihal bilgilerini ve namaz, oruç, v.s. gibi ibadetler konusunda yapması gerekenleri öğretmek kocanın vazifesidir. Zira mü'min, ailesini ateşten korumakla görevlendirilmiştir. “ Kendinizi ve ailenizi ateşten koruyun.” (et-Tahrîm 66/6). Kadın, kendisine gerekli bilgileri kocasından öğrenemiyorsa, öğrenmek, ilim ve zikir meclislerine gitmek için mutlaka kocasından izin almalıdır.⁹¹

Koca, kadından hayız veya lohusalık hallerinden sonra gusül almasını isteme hakkına sahiptir.⁹² Çünkü hayız ve lohusalıktan temizlenmeyen eşiyse, koca takarrubda bulunamaz. Bu konuda Allah'ü Teala şöyle buyurmuştur : “Sana hayız hakkında soruyorlar. De ki: “O bir ezadır (rahatsızlıktır). Hayızlı iken kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlarla cimâ' etmeyin. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri ve çok temizlenenleri sever.” (Bakara 2/222). Hayız ve lohusa olan kadına eşinin cinsel temasta bulunması halinde kadına eziyet etmiş olur, sıkıntı olur hatta kadının sağlığını da tehlikeye atmış olur. Bu konuda kocanın eşine karşı anlayışlı davranması ve bu duruma sabretmesi gerekir.

3. Çok evlilikte eşler arası adaletle davranmak: Burada söz konusu olan adalet, kadınlara verilenlerde ve yataklarında bulunmada eşit davranmaktır. İslam hukuk ıstılahında “kasm” olarak adlandırılır. Yani, eşler arasında geceleme hususunda adaletli davranılmasıdır. Cinsel temas ve kalbin meyiletmesi konusunda eşler arasında eşitliği sağlamak mecburi değildir. Bu, doğal duruma bağlı olan bir şeydir. Koca, zevcelerinden herhangi birine diğerlerinden daha çok cinsel arzu duyabilir. Sevgi ve cinsel istekte eşit davranmak, zaten insanın elinde olan bir şey değildir.⁹³

Nitekim Allah (c.c.) “Ne kadar istesiniz de, kadınlar arasında, adaleti sağlamaya güç yetiremezsiniz.” (Nisa 4/129) âyetiyle sözü edilen güçlük daha çok

⁹⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-Sanâ'i* , 3: 613,614; Ebu Zehra, *Ahvâlü's-Şahsiyye*,163; Şaban, *Ahvâlü's-Şahsiyye*,352; Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, 8: 327; Heyet, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, 41: 316.

⁹¹ Ebu Hâmid Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *İslam'da Evlilik ve Aile Hayatı*, trc. Mehmet Ali Kayabağlar, (İstanbul: İdeal Kitaplar, 1999), 107-108.

⁹²Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, 8: 329; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 272.

⁹³Cezîrî, *el-Fıkh*, 4: 237; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 1: 256; Gazalî, *İslam'da Evlilik ve Aile Hayatı*,109; Ebu Zehra, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 167; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 260.

sevgi konusu ile ilgili olabilir. Çünkü sevgi iç duygularla ilgili olup, davranışlara yansımakça dışarıdan belli olmaz. Koca, çok eşli olup, eşlerinden birisini üstün tuttuğunu hissettirirse aile düzenini sürdürmesi zorlaşır. Bu yüzden İslâm fikhında “kasm” adı verilen “gecelerin eşler arasında paylaşımı” konusuna özel önem verilmiştir. “Kadınlar arasında adâlet yapamayacağınızdan korkarsanız bir tane alın.”(Nisa, 3/3) âyeti de adaleti ayakta tutmanın vacip olduğuna delalet etmektedir.

1.4.4.4. Müşterek Haklar

Karı kocanın birbirlerine karşı iyi huylu, yumuşak, eza ve cefaya beraber tahammül etmeleri sünnettir. “Sizin en hayırlınız, ailesine en hayırlı olanınızdır.”⁹⁴ Hadisi şerifi bunun en iyi örneğidir. Evlilik nedeniyle aralarında, her biri hakkında evlilik hısımlığından doğan hürmet-i müsâhere'nin gerçekleşmesi, karı-kocanın birbirine mirasçı olmaları, çocuğun nesebinin sabit olması, aile içindeki sırların ifşa edilmemesi ve “Onlarla ma'ruf üzere geçinin” ayeti gereğince, eşlerden her biri üzerine karşı tarafla iyi geçinmelerinin vacip olmasıdır.⁹⁵

Eşler arasındaki sırrın ifşa edilmemesiyle alakalı Rasulallah şöyle buyurmuştur: “Kıyamet günü insanların Allah katında derecesi en fena olanı, karı koca birbirine cinsi yakınlık ettikten sonra kadının sırrını yayan erkektir.”⁹⁶ Eşlerin birbirlerini kıskanmada mutedil davranmaları gerekir. Rasulallah bu konuda şöyle buyurmaktadır: “Allah'ın sevdiği kıskançlık, şüphe durumunda gösterilen kıskançlık, Allah'ın kızdığı kıskançlık ise, şüphe bulunmayan durumda gösterilen kıskançlıktır.”⁹⁷ Yerinde olan kıskançlık gereklidir ve kabul görmüştür.⁹⁸

Eşlerin karşılıklı görevleri, Türk Medeni Kanununun 185. maddesinde şöyle belirtilmiştir: “Evlenmeyle eşler arasında evlilik birliği kurulmuş olur. Eşler, bu birliğin mutluluğunu elbirliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler. Eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar.”

⁹⁴ Dârimî, “Nikâh”, 55.

⁹⁵ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-Sanâ'i*, 3: 614; Şaban, *Ahvâlü's-Şasiyye*, 358; Heyet, *Mevsûatü'l-Fıkhıyye*, 41: 310-313; Abdülhamid, *Ahvâlü's-Şahsiyye*, 121; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmi ve Edilletuhu*, 8: 331; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 116.

⁹⁶ Müslim, “Nikah”, 21.

⁹⁷ Dârimî, “Nikâh”, 37.

⁹⁸ Gazzalî, *İslam'da Evlilik ve Aile Hayatı*, 100.

İKİNCİ BÖLÜM

EŞLER ARASI ANLAŞMAZLIK

2.1. Nüşûz Kavramı

2.1.1. Nüşûz Kavramının Lügat ve İstilah Anlamı

Arapça bir kelime olan “nüşûz”, neşz/neşez lafzının çoğulu olup “n-ş-z” kökünden türemiştir. Lügate “yerin yüksek kısmı” (tümsek), “yükseklik”, “başkaldırmak”, “geçimsiz davranmak” “yükselmek”, “kalkmak”, “dikleşme” gibi farklı manalarda kullanılmıştır.⁹⁹ Örneğin; oturan bir kişi ayağa kalktığında “neşeze’r-racülü” denilir.¹⁰⁰

Konumuzla bağlantılı olarak “kadının kocasından nefret etmesi, itaat etmeyip ona başkaldırması, ona itaati kendine yedirememesi, gözünü kocasından başka tarafa çevirmesi” anlamlarına gelir.¹⁰¹

Aile Hukuku terimi olarak nüşûz, istilahi olarak, kadının kocasına karşı itaatsizliğine, kocanın da karısına eziyet etmesine ve onu terk etmesine¹⁰² veya bir kadının kocasına itaati icab eden hususlarda itaatten imtina etmesi, “kadının evlilik hukukuna riayet etmemesi, evlilik birliğini sürdürmeyi engelleyecek düzeyde geçimsizlik sergilemesi”¹⁰³ demektir. Bu durumdaki kadına nâşize denir. Erkeğe izafe edilerek kullanıldığında kocanın karısına karşı görevlerini ihmal etmesini, ona karşı kötü muamelede bulunmasını ifade eder. Bu durumdaki erkeğe de nâşiz denilir.¹⁰⁴

⁹⁹ Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. El-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî gâribi'l kur'an*, “n-ş-z”, (Türkiye: Kahraman Yayınları, 1986), 806; İbn Manzur, “n-ş-z”, 5: 417; Ebu't-Tahir Mecmuddin Muhammed Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, “n-ş-z”, (Beyrut: Müessesetür Risale, 1987), 1: 725.

¹⁰⁰ İbn Manzur, “n-ş-z”, 5: 417

¹⁰¹ İsfahânî, “n-ş-z”, 806.

¹⁰² İbn Manzur, “n-ş-z”, 5: 418.

¹⁰³ Bilmen, *İstulâhat-ı Fıkhîyye Kâmûsu*, 2: 480.

¹⁰⁴ Hacı Mehmet Günay, “nüşûz”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 303-305.

2.1.2. Kur'an'da Nüşûz Kavramı

Nüşûz kelimesi Kur'an'da, beş yerde geçmektedir. Bunlardan üçü lügavî anlamıyla kullanılırken, diğer ikisi ise aile hukukuyla alakalı bir terim olarak kullanılmıştır. Lügavi anlamıyla kullanıldığı yerler şunlardır:

Bakara suresi 259. Ayette "...Hele o kemiklere dikkat et, onları nasıl üst üste koyup (nüşûzü), sonra da onlara et giydiriyoruz." Bu ayette "üst üste koymak" anlamında geçer.

"Ey iman edenler! Size "Mescitlerde yer açın" denildiği zaman yer açın ki Allah da sizin için genişletsin. "Kalkın (nüşûzü) denildiğinde de derhal kalkın (fenşûzü) ki Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin..." (Mücadele 58/11). Bu ayette ise "n-ş-z" kelimesi iki yerde de "bir yerden kalkmak" manasında kullanılmıştır.

İstilahî manada kullanıldığı yerler ise;

"Erkekler kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamaktadırlar. (ve ailenin geçimini sağlamakta) İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da "gayb'ı" korurlar. (evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırıldığını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah, çok yücedir, çok büyüktür." Nisa suresi 34. âyette, "Kadının kocasına isyanı ve başkaldırması" anlamında kullanılmıştır.

"Eğer bir kadın kocasının, kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir engel yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır..." (Nisâ 4/128) âyetinde de "kocanın kadınına eziyet etmesi" anlamında kullanılmıştır.

Biz bu tezimizde nüşûz kavramının istilahî manada kullanıldığı Nisa suresi 34. ve 128. âyeti inceleyeceğiz.

2.2. Nisâ Sûresi 34. Âyetin Nüzul Sebebi

Bu âyet, Ensarın ileri gelen seçkinlerden Sa'd b. Rabî' ve yine Ensar'dan hanımı Habibe bint-i Zeyd b. Ebu Züheyr hakkında nazil oldu. Rivayete göre Habîbe bint-i Zeyd, kocası Sa'd'e karşı saygısızlık edince, kocası ona bir tokat atmış. Habîbe'nin babası bu duruma kızar ve kızını da yanına alarak Allah'ın Rasulünün (s.a.v.) yanına gider ve : “Ya Rasûlallah ben kızımı O'na verdim, O ise kızıma tokat atmış” der. Hz. Peygamber (s.a.v.), “ Kocasına kısas yapsın, hakkını alsın.” buyurur. Habîbe bint Zeyd babasıyla birlikte kocasına kısas yapmak üzere oradan ayrılırken Hz. Peygamber (s.a.v.): “Geri dönün, Cibril geldi ve bu ayeti indirdi.” dedi ve ardından “Biz bir hüküm verdik ama Allah başka bir şey diledi. Hiç şüphesiz Allah'ın dilediği hayırdır.” buyurmuş ve kocasına kısas yapması emrini geri almıştır.¹⁰⁵ Ayetin nüzul sebebi ile ilgili gelen rivayetlerde farklı şahıslar, ayrıntılarda küçük farklar olsa da birbirini tamamlayan ve destekleyen rivayetlerdir ve mahiyet itibariyle aralarında ihtilaf yoktur.

2.3. Nisa Suresi 34. Ayetin Siyak-Sibak İlişkisi

Âyette geçen nüşûz kavramının öncesi ve sonrasındaki “kavvam ve salihâ kadın” kavramlarını açıklayarak izah etmek istiyoruz.

Erkeklerin, kadınlar karşısındaki statülerini belirten “kavvâm” kelimesi, “kollayıp gözeten”, “koruyan” ve “yöneten” gibi anlamlara gelir. Ayette erkeklerin aile içerisindeki bu statüleri iki hususla temellendirilmektedir. Birincisi, “Allah'ın bazılarını diğerlerinden üstün kılması”dır. Bu ifadeyi insan olma onuru ve haysiyeti açısından üstünlük olarak anlamak Kur'an'ın baştan sona kadar savunduğu temel düşünceye aykırıdır. Burada kastedilen, erkekle kadının yaratılıştan getirdikleri farklılıklardır. Erkeğe koruyuculuk ve reislik sorumluluğunu yükleyen, onun bedensel ve ruhsal yapısının dayanıklı oluşudur. Savaşmak, bedensel olarak çalışmak ve zor çevre şartlarına dayanmak böyle bir bedensel ve ruhsal yapıyı gerektirir. Kadın da sevgi, merhamet, çocuk doğurma gibi şeylerle erkekten üstündür. Erkeğin

¹⁰⁵ Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed en-Nisaburi el-Vahidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, (İstanbul: 1997), 122; Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, (Beyrut: 1967), 5: 168-169; Bedrettin Çetiner, *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzul*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006), 1: 213-214.

kadından üstün olmasının ikinci gerekçesi kadının barınma, beslenme ve giyinme gibi ihtiyaçlarının erkek tarafından üstlenmesidir.¹⁰⁶

Yazır kavvâm kavramını, “bi taraftan erkeğin üstünlüğünü anlatırken, diğer taraftan da kadının değer ve üstünlüğünü bildirir. Ve bu ayrımın içinde eşitlik iddiasını kaldırarak karşılıklı olarak farkı bir eşitlik metoduyla öyle bir birlik sağlar ki, bu durum sultan ile ümmet arasındaki karşılıklı haklara benzeyecek ve bu şekilde aile terbiyesi, toplum terbiyesi ve siyasi terbiyenin bir başlangıcı olacaktır.”¹⁰⁷ şeklinde açıklamıştır.

Süleyman Ateş ise âyetteki kavvâm kelimesini şöyle açıklamıştır: “Kavvâm, “k-v-m” kökünden mübalağa kipidir. Yönetici, kollayıcı, âmir demektir. Aile hayatından söz eden ayette, erkeklerin, bütün kadınların değil, kendi karılarının yöneticisi, koruyup kollayıcısı olduklarını belirtilmekte ve bunu da biri yaratılıştan gelen, diğeri sonradan kazanılan iki nedene bağlamaktadır. Vücut yapıları bakımından erkekler, kadınlardan daha güçlüdür. Erkekler bazı fizyolojik özelliklerde üstün olmakla birlikte kadınların da erkeklerden üstün oldukları psişik ve manevî yönler vardır. Erkek vücudu askerlik, inşaat, kazma kürek işleri gibi ağır işleri yapmaya daha müsait iken, şefkat, merhamet, çocuk yetiştirme, yavruları bağrına basma, onlara umut ve güven verme gibi duygusallığa dayanan işlerde de kadın üstündür. Erkeğin fizyolojik üstünlüğü, kadına baskı yapma hakkı vermez. Çünkü kadınla erkek, bir bütünü iki parçası gibi birbirini tamamlar. Nitekim ayette “Allah erkekleri, kadınlara üstün kıldı” yerine, “Kimilerini, kimilerine üstün kıldı” şeklindeki ifade, erkeğin kadından, kadının da erkekten üstün yanları bulunduğu işaret eder. Erkeklerin yönetici olmalarının ikinci nedeni ise, erkeklerin çalışıp kazanmaları, mallarıyla kadınların mehirlerini vermeleri, geçimlerini sağlamalarından dolayıdır.”¹⁰⁸

¹⁰⁶ Ebû Abdillâh Fahrûddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtihu'l-gayb*, (Beyrut: Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1997), 4: 70; Kurtubî, *el-Cami'*, 5: 169; Ömer Özsoy-İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'an*, (Ankara: Fecr Yayınevi, 2003), 467.

¹⁰⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, trc. İsmail Karaçam v.dğr., (İstanbul: Azim Dağıtım, 1997), 2: 556.

¹⁰⁸ Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1992), 16: 310-311.

Erkek kadının birbirlerine farklı yönden muhtaç olduklarını ve bu suretle her ikisinin yaratılıştan farklı ve karşılıklı olarak, birbirinden üstün olduğunu, ancak her erkeğin ve her kadının seviyelerinin bir olmadığını görürüz.

Bu açıklamalardan, yalnızca kocaların değil bütün erkeklerin koruyucu ve yönetici (kavvam) olmalarının iki gerekçeye dayandırıldığını anlıyoruz. Birincisi; Allah, insanların bir kısmına bir kısmından üstün meziyetler vermiş yani erkekler yönetme ve koruma bakımından kadınlardan daha üstün özelliklerle donatılmışlar, bu insan tabiatının değişmez özelliğidir. Erkeklerde akıl ve mantık ön plandadır, kadınlarda ise duygu öne çıkar. İkincisi gerekçe ise, yaratılıştan değil, kültür ve medeniyet şartlarına bağlı alışkanlıklar, âdetler, tutumlardan kaynaklanmaktadır.

Erkeğin, “kavvâm” olması erkeğe hangi vazifeleri ve yetkileri yükler? Bu soruya verilen cevaplar farklı olmuştur. Yalnızca ayet ve hadislerin lafızlarını değil, bunların yanı sıra uygulamayı ve dolayısıyla örf ve adeti göz önüne alan müçtehit ve müfessirler, sözlük manası “bir şeyin üzerinde duran, hâkim olan, özen gösteren, onunla yakından ilgilenen” demek olan “kavvam’a”, reislik, yöneticilik, eğitim, koruma, savunma, islah, kazanma, üretme” manalarını da yüklemişlerdir. Tarih boyunca erkekler bu işleri ve sıfatları, fiilen kadınlardan daha ziyade yüklenerek yapmışlardır. Âyetten erkeklerin yönetim, savunma ve koruma bakımlarından genel olarak önde oldukları anlaşılmaktadır. Âyetin devamında takip eden ifadeler göz önüne alındığında aile kurumunda hâkimiyet ve yöneticilik manasının ağır bastığı görülecektir. Çağımızda kelimeye yüklenen hâkim mana ise “aile reisliği”dir.¹⁰⁹

Özetle erkeğin aile reisliği, üstünlüğü veya öndeliği, onun ahlak, şeref ve fazilet değerinden değildir. Fiziki yapısından ve ekonomik konumundan kaynaklanmaktadır. Erkeğin kadına göre yöneticilik kabiliyeti, mahareti ve gücüyle donatılmış olmasının bir fark oluşturduğu, bu yönüyle kadına göre bir önceliğinin bulunduğu, bundan dolayı da bu yükümlülüğün kendisine verildiği anlaşılmaktadır.¹¹⁰

¹⁰⁹ Hayrettin Karaman v.dğr. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, (Ankara: DİB Yayınları, 2006), 2: 44.

¹¹⁰ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, (Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2015), 149.

Ayetin devamında aile hayatı içinde kadın, kurallara göre rolünü üstlenip üstlenmemesi yönünden iki sıfatla nitelendirilmiştir: “Saliha” ve “Naşize” . “Saliha kadınlar hem kocalarının ve diğer aile fertlerinin yanında hem de onların bulunmadıkları zamanda ve yerlerde vazifelerini hakkıyla yerine getirenlerdir. Saliha kadın, Allah’ın koyduğu, toplumun benimsediği kuralların dışına çıkmaz, aileye ihanet etmez, şerefine leke sürdürmez,”¹¹¹ şeklinde nitelendirilir.

Fahrettin Razi; “ayetteki “kânitâtün hâfizâtün lilğayb” ifadesini iki şekilde izah eder:

1. “Kânitâtün; Allah’a itaat edenler”, “hâfizâtün; kocalarının haklarını yerine getirenler” demektir. Allah kendi hakkının ifâsını önce zikretmiş, sonra da buna kocanın hakkının yerine getirilmesini eklemiştir.

2. Kadının durumu, ya kocası yanında bulunduğu zaman veyahut da kocasının yanında olmadığı zaman nazar-ı dikkate alınır. Kocasının yanında iken kadının durumunu “kânitât (itaatkâr)” diye belirtmiş. “Kunut” kelimesinin asıl manası devamlı itaattir. Buna göre mana, “Onlar, kocalarının hakkını hakkıyla yerine getirirler” şeklinde olur. Kadın ancak kocasına itaat ettiği zaman “saliha” olabilir. Çünkü Cenab-ı Hak, “Salih(iyi) kadınlar, itaatli olanlardır” buyurmuştur.¹¹²

İbn Teymiyye, “saliha kadın kocasına devamlı itaatkârdır, takarrub için çağırıldığı zaman âsîlik etmeden itina ile gelir.”¹¹³ şeklinde ifade eder.

Elmalılı ise “Saliha” kavramını şöyle açıklar: Saliha olan kadınlar da Allah’a itaat ederler. Kocalarının huzurunda hazır olarak bekleyip haklarına riayet ederler. Kocalarının gıyabında can, mal, namus, itibar (onur) ve aile sırları gibi korunması gereken hususları Allah’ın korumasına dayanarak korurlar.¹¹⁴ Çünkü Allah bunun korunmasını emretmiştir. Peygamber Efendimiz’den (s.a.v.) rivâyet edilen hadiste de hayırlı kadınların, kocalarına itaat eden kadınlar olduğu vurgulanmaktadır.

¹¹¹ Karaman v.dğr, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2: 45.

¹¹² Râzî, *Mefatihü’l-Ğayb*, 4: 71.

¹¹³ Ebü’l-Abbas Takiyyüddîn ibn Teymiyye Ahmed b. Abdülhalîm el-Harrânî, *Mecmûu Fetâvâ*, (Riyad: el-Matbaatü’l Hükümiyye, 1961), 32: 275.

¹¹⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 2: 558.

“Kadınların hayırlısı o kadındır ki, baktığın zaman seni sevindirir, emredersen itaat eder, gıyabında bulunduğun zaman da seni malında ve nefsinde korur.”¹¹⁵

Seyyid Kutup, *Fi Zilâli'l-Kur'an*'da, “kunut kelimesini, isteyerek itaat etmek, yönelmek, sevgi ve arzu manalarını taşıdığı için iyi kadın zorlamadan, içinden gelerek itaat eder” şeklinde açıklar. Ve devamını şöyle getirir: “Bu sebepten (kanitatün) “gönülden boyun eğerler” ifadesi kullanılmış, (tâiâtün) “itaat ederler” kelimesi kullanılmamıştır. Çünkü birinci lafzın manası ruhîdir. Gölgesi tatlı ve rahatlatıcıdır... Zira böyle bir ifade çocukları görüp gözeten, onları kendi atmosferinde, kendi nefesleri arasında ve kendi gölgesi altında barındıran aile çatısı altındaki karı-kocanın muhafaza edilmesi, korunması ve aralarındaki sevgi ve sükûnetin devamlılığı babında en iyisi ve en uygun olanıdır. İyi kadınların imanının gerektirdiği vazgeçilmez vasıflarından biri de gerek kocası varken gerekse kocası dışarda iken kocasıyla olan mukaddes bağlarını muhafaza etmesidir. Aynı zamanda – ırz ve namusu şöyle dursun- bir an bile kocasından başkasına haram olan yerlerini göstermemesi gerekir. Çünkü kadın bir bütünün yarısıdır.”¹¹⁶

Bayraktar Bayraklı *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri'nde* Nisa 34'ü şu şekilde tefsir etmiştir: “Allah'ın kadınları iki kısma ayırdığını dile getirir; erdemli ve serkeş kadınlar. Salih, erdemli, iyi anlamına gelir. Ayeti, “İyi kadının birinci vasfı itaatkâr olmasıdır. İtaatin iki anlamı vardır, birincisi Allah'a, ikincisi de kocasına itaat etmesidir. “Kanitat” kelimesi “devamlı şekilde itaat etmek” anlamına gelen “kunuttan” gelmektedir. Bu da erdemli olmanın ilk basamağını oluşturur. “Kanitat” kullanılması, itaatin devamlılığını ve içtenlikle yapılmasını işaret etmektedir. İkinci vasfı Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi koruyandır.”¹¹⁷ Bunun anlamı kocaları olmadığına, namuslarını korumalarıdır. Saliha kadın sadece kocası yanında olduğu zamanlarda değil, kocası olmadığı anlarda da namusunu ve malını koruyandır.

¹¹⁵ İbn Mâce, “Nikâh”, 5.

¹¹⁶ Seyyid b. Kutub b. İbrahim b. Hüseyin eş-Şâzilî, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1972), 3: 212.

¹¹⁷ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2002), 5: 123.

2.4. Nüşuz Kavramının İ'raz ve Şikak Kavramları Arasındaki Bağlantısı

2.4.1. İ'raz Kavramı

Nüşûz kavramını ayette geçen diğer kavramlarla birlikte inceledik. Şimdi de nüşûz kavramıyla bağlantılı olan i'raz ve şikak kavramlarını kısaca açıklayarak nüşûz kavramıyla karşılaştırmalarını yapacağız.

İ'râz sözcüğü “a-r-z” kelimesinden gelip, sözlükte “yüz çevirmek”, “sırtını dönmek” anlamına gelmektedir.¹¹⁸ Evli erkeğe nispet edildiğinde, onun başka bir kadınla evlenmek istemesi yüzünden eşine karşı soğuk davranması, nefret etmesi, takarrubu azaltması, ondan boşanmak istemesi, söz ve fiille incitmesi” anlamlarına gelmektedir.¹¹⁹ Kısaca i'raz kocanın, yaşlılık, çirkinlik, şişmanlık gibi nedenlerle karısına karşı cinsel isteğini kaybedip ailevi görevlerini yerine getirmemesidir.

Nisa suresi 128. âyette “nüşuz” kavramı ile i'raz kavramı peş peşe zikredilmiştir. Anlamı pekiştirmek için kullanılmadığı kavramların anlamlarından bellidir. Nüşuz ile i'raz arasındaki fark, nüşuz; eşlerden her birinin diğerine karşı her türlü bilinçli kötü davranışı söz konusuysen, i'raz'da kadın kocasından uzaklaşmak istemez, aksine kocası ile olan birlikteliğini sürdürmek için çaba sarf eder.

2.4.2. Şikak Kavramı

“Şikâk” kelimesi “köşe, kenar” anlamına gelen “ş-k-k” kökünden türemiş, mufaale babından mastardır ve “aşırı muhalefet, düşmanlık” anlamlarına gelir. İki grup arasındaki düşmanlık veya iki kişi arasındaki muhalefet için kullanılır.¹²⁰ Bu durumda ayette geçen eşler arasındaki şikak, düşmanlık değil muhalefettir.¹²¹

Cenab-ı Hak, şikâk kavramını Nisâ suresi 35.ayeti kerimede 34.ayetin bir devamı olarak aile ile ilgili karı-kocanın yapması gerekeni açıklamak için zikretmiştir. Karşılıklı anlaşamayan, birbirleriyle zıtlaşan ve birbirlerinden uzaklaşan evli çiftleri ifade eder. Onların biri bir köşede, diğeri ayrı bir köşededir. Zıtlaşma ve ayrılıkta nefret bulunması nedeniyle düşmanlığa da şikâk denilmiştir.¹²² Sanki onlar,

¹¹⁸ İsfehani, “a-r-z”, *Garibü'l-Kur'ân*, 494-495; İbn Manzur, “a-r-z”, *Lisanü'l-Arab*, 7: 187.

¹¹⁹ Kurtubî, *el-Câmi*, 5: 403.

¹²⁰ İbn Manzur, “ş-k-k”, 10: 166.

¹²¹ İsfehani, “ş-k-k”, 387.

¹²² İbni Manzur, “ş-k-k”, 10: 166.

birbirinin düşmanı konumuna gelmişlerdir. Şiddetli geçimsizlik ve çekilmezlik ortamındadırlar. Bu nedenle de haklarında: “Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından -şikâk- korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin...” (Nisâ 4/35). âyeti nazil olmuştur.

Şikâkta, kadının geçimsizliği, kocasına karşı ödevini terk etmesiyle, kocanın geçimsizliği ise eşine iyi muamele yapmamasından veya kadın boşanmak istediği halde ona eziyet vermek için güzellikle boşamaya yanaşmamasından ileri gelmektedir.¹²³

Nüşûz ve şikâk kavramlarının tanımlarından anlaşılacağı üzere, eşler arasındaki uyuşmazlık veya geçimsizlik, dövme gibi şiddete ya da sövme gibi çirkinliğe ulaşmamış anlaşmazlık olup ayette “nüşûz” ve “i’raz” (Nisa/128) kavramlarıyla, dövme ve sövmeye varan anlaşmazlıklar ise ayette “şikâk” olarak nitelendirilmiştir.

Her iki geçimsizlikle ilgili çözüm önerileri ayetlerde farklı belirlenmiş olup, bu çözüm önerileri “nüşuzun çözüm yolları” bölümümüzde incelenecektir.

2.5. Nüşûz Çeşitleri

Eşlerin evlilik hukukuna riayet etmemesi, eşine başkaldırması ve dikleşmesi anlamına gelen nüşûz, kadının ve kocanın nüşûzu şeklinde iki çeşittir. Öncelikle ayetler bağlamında nüşûzun çeşitlerini açıklayıp daha sonra da çözüm yollarına değineceğiz.

2.5.1. Karının Nüşûzu (Nisâ Suresi 34. Ayet)

“Nüşûzlarından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Hiç şüphesiz Allah yücedir, büyüktür.”(Nisâ 4/34).

Rağıb el-İsfehânî *el-Müfredat* isimli eserinde kadının nüşûzunu “kocasından nefret etmesi, ona itaat etmeyi kendine yedirememesi, başkasına meyletmesi”

¹²³ Hasan Ali Görgülü, *İslâm Hukukunda Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları*, (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2005), 121.

şeklinde açıklamıştır.¹²⁴ Nisa suresi 34.ayette evli kadınlara nispet edilen nüşûz kelimesine, Kur'an meallerinde ve bazı tefsir kaynaklarında ne tür izahlar yapıldığına bakacağız.

Türkçe meallerin çoğunda, bu ayette nüşûz, kadının kocasına kafa tutması, dik kafalılık ve şirretlik etmesi, serkeşlik etmesi ve evlilik yükümlülüklerini reddederek başkaldırması gibi farklı anlamlara gelen kelimelerle izah edilmektedir.¹²⁵

Taberî, nüşûzu “eşlerini hâkimiyetleri altına alması, isyan ile kocalarının yataklarından kalkması, kocalarına itaat etmeleri gereken yerde buğz ve yüz çevirmeye karşı çıkması” şeklinde tarif etmiştir.¹²⁶ Cessâs, nüşûzu karının kocasına itaat etmesi gereken hususlarda ona itaat etmeyip karşı çıkmasıdır.”¹²⁷ şeklinde izah etmiştir.

Râzî ise nüşûzu şöyle açıklamıştır: “Bil ki korkma (havf), istikbalde kötü bir şeyin olacağı zannedildiği zaman, kalpte meydana gelen bir halden ibarettir. Şafî, “Nüşûz, bazen söz ile bazen de fiille olur. Mesela daha önceden eşinin kendisini çağırdığında “efendim, buyur” diyen, seslenildiğinde sözünü dinleyen bir tavırda iken, sonradan değişmesi ters cevap vermesi, söz iledir. Fiil ile olan ise, daha önce yanına girdiğinde ayağa kalkıp, emrine koşarken ve kendisini istediğinde güler yüzle yatağına gelirken, sonra birdenbire değişmesidir. İşte bunlar, kadının geçimsizliğinin (nüşûzunun) ve isyan ettiğinin emareleridir. Bu durumda onun geçimsizliği anlaşılır. Nüşûz, kocaya isyan ve başkaldırmadır. Kelimenin aslı, bir şey yükseldiğinde Arapların “neşezeşşey’ü” (o şey yükseldi) demelerine dayanır.¹²⁸

İmam Kurtubî nüşûz kelimesine, “serkeşlik etmek, isyan etmek” anlamını vermiştir. Âyeti kerimenin anlamını ise “Allah’ın kendilerine farz kıldığı kocaya itaat

¹²⁴ İsfehânî, “n-ş-z-” , *el-Müfredat*,751.

¹²⁵ Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1962), 2: 585; Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hâkim ve Meâl-i Kerim*,(İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1972); Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*, (Ankara: Doğuş Yayınları, 1983) ; Hamdi Döndüren, *İnsanlığa Son Çağrı Kur'an-ı Kerim Meâl Tefsir*, (İstanbul: Yenişafak, 2003), 1: 153; İbrahim Paçacı v.dğr., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, (Ankara: DİB Yayınları, 2010).

¹²⁶ Taberî, *Camii'l Beyan*, 9: 299.

¹²⁷ Ebu Bekr Ahmet b. Ali Er-Razi el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1989), 2: 267.

¹²⁸Râzî, *Mefatihü'l-Ğayb*, 4: 71-72.

hususunda isyan etmelerinden, serkeşlik edip kabarmalarından korktuğunuz kadınlar,”¹²⁹ şeklinde ifade eder.

Esed’in *Kur’an Mesajı* adıyla Türkçeye çevrilen meal-tefsirinde ise nüşûz, “kötü niyet” olarak tercüme edilmiş ve ayetin dipnotuna şu açıklama kaydedilmiştir: “Nüşûz terimi günümüzde “ruhsal baskı” olarak tanımlanan durumu da içine alan, kadının kocasına veya kocanın karısına karşı her türlü bilinçli kötü davranışını ifade eder. Bu terim, kocanın karısına fiziksel anlamda “kötü muamelesini” gösterir. Bu bağlamda kadının “kötü niyeti” evlilik sorumluluğunu kasıtlı ve sürekli olarak ihmal etmesine delalet eder.”¹³⁰

Bayraklı, “ayetdeki nüşuz kelimesine düşmanlık, husumet, kin, çatışma, nefret, ahenksizlik, ihtilaf, kavga, cinsel görevlerini yerine getirmeme, karşı gelme, serkeşlik etme, kocanın hanımına merhametsizce davranması manalarını vermektedir. Korkmak kelimesini “bilmek, zannetmek” anlamında alırsak, bu kavram iyiden kötüye dönüşü ifade etmektedir. İlk önceleri kocasıyla geçinen, onun bir dediğini iki etmeyen, saygılı davranan, güler yüzlü olan kadının zamanla bunların tersini yapmaya başlamasına nüşûz denmektedir.”¹³¹ şeklinde izah etmiştir.

Müfessirlerimiz nüşûz kelimesini, kelimenin “yükselmek ve dikleşmek” gibi sözlük anlamlarını dikkate alarak yorumlamışlar, kadının kocasına kafa tutmasını ve karşı gelmesini “nüşûz” olarak nitelendirmişlerdir. Şimdi de fakihlerimizin nüşûzla ilgili tespitlerini değerlendireceğiz.

İbn Teymiyye, “nüşûzu kadının kocasından nefret etmesi, itaat etmesi gereken konularda itaat etmemesi, takarrub için çağırıldığı zaman icabet etmemesi ve kocasının hanesinden izni olmaksızın çıkması”, olarak tanımlamıştır.¹³²

Kadının dik başlılık ettiğine dair; fiilî emareler bulunursa örneğin koca karısının kendisinden yüz çevirdiğini, karısına iyi davrandığı, gülyüz gösterdiği halde karısının asık suratlı olduğunu görürse veya koca yumuşak bir şekilde karısıyla konuştuğu halde karısının kaba bir şekilde cevap vermesi kavli emareler olarak

¹²⁹Kurtubî, *el-Câmi*, 5: 170.

¹³⁰Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı*, trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, (İstanbul: İşaret Yayınları, 2001), 143.

¹³¹Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, 5: 124.

¹³²İbn Teymiyye, *Mecmûu Fetâvâ*, 32: 277-278.

değerlendirilir.¹³³ Bir kadının kocasına itaati icab eden hususlarda itaatten imtina etmesi, mesela meşru bir sebep olmaksızın kocasının izni yok iken hanesini terk edip anasının, babasının veya sair bir kimsenin hanesine gitmesi bir nüşûzdur.¹³⁴ Nüşûz kelimesi ilerlemiş ve süreklilik kazanmış geçimsizlik manasına gelir. Buna göre eşler arasındaki gelip geçici basit anlaşmazlıklar bu kavramın içine girmez.¹³⁵

Bütün bu görüşler sonucu kadının nüşûzu kapsamına giren hususları maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kadının kocasına itaat etmesi gereken hususlarda itaat etmeyip karşı çıkması
2. Bir sebep yokken hanesini eşinden izinsiz terk etmesi.
3. Kadının evliliğin kendisine yüklemiş olduğu hakları yerine getirmemesi
4. Kocasını kadını takarrub için çağırdığı zaman kadının icap etmemesi.
5. Kadının, kocasından başkasına meyletmesi.
6. Kadın yatağını başkasına çiğnetmesi.

2.5.2. Kocanın Nüşûzu

Kadının kocasına karşı nüşûzu olduğu gibi kocanın da karısına karşı nüşûzu vardır ve Kur'an'da buna da yer verilmiştir. Nitekim Allah (c.c.) Nisâ suresi 128. ayette şöyle buyurmuştur:

“Eğer bir kadın, kocasının nüşûzundan yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh yapmalarında onlara bir günah yoktur. Sulh daha hayırlıdır. Nefisler ise kıskançlığa ve bencil tutkulara elverişli kılınmıştır. İyilik eder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”

Âyette kadın açısından birer endişe kaynağı olarak erkeğin nüşûzu ve yüz çevirmesi birlikte zikredilmektedir. Ancak kocanın hangi davranışının nüşûz, hangilerinin yüz çevirme kapsamına girdiği hakkında bir açıklama yer almamaktadır.¹³⁶ Kocanın nüşûzu, karısını dövmesi, ona eziyet etmesi ve zarar

¹³³ Şirbinî, *Muğni'l Muhtâc*, 13: 190.

¹³⁴ Bilmen, *Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, 2: 480.

¹³⁵ Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008), 138.

¹³⁶ Günay, “nüşûz”, 33: 304.

vermesi (şiddet uygulaması) olarak tanımlanmıştır.¹³⁷ Kocanın i'razı ise, onun başka bir kadınla evlenmesi istemesi yüzünden eşine karşı soğuk davranması, takarrubu azaltması ve ondan boşanmak istemesi anlamında kullanılmaktadır.¹³⁸

“Eğer bir kadın kocasının uzaklaşmasından yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse...” âyeti kerimesinin nüzul sebebi hakkında Hz. Aişe'nin şu sözleri nakledilir: Bu ayet, bir adamın nikâhı altındaki bir kadın hakkında nazil oldu ki kocası ona fazlaca gelip gitmez ve ondan ayrılmak isterdi. Kadında ya ona sevgisinden, ya da ondan çocuğu olduğu için adamdan ayrılmak istemezdi. Ve kocasına; “Beni boşama, nikâhın altında tut, bana gelip gelmemekte sen serbestsin” dedi. İşte bu ayet buna binaen nazil olmuştur.¹³⁹

İbn Abbâs'tan bir rivayette bu âyeti kerime, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zevcât-ı tâhirâtından Sevde binti Zem'a hakkında nâzil olduğu kaydedilmektedir. Hz. Aişe şöyle anlatıyor: Hz. Sevde (r.a.) Hz. Peygamber'in kendisini boşamasından korktu da “Beni boşama, beni nikâhın altında tut ve günümü Hz. Aişe'ye ver, ona tahsis et” dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.)'de öyle yaptı ve bu ayet nazil oldu.¹⁴⁰

Müfessirler bu âyetin tefsirinde erkeğin nüşûzünü “nefret, uzaklaşma, normal evlilik ilişkilerini aksatma, söz ve fiille incitme, sert davranma” ifadeleriyle açıklamışlardır.¹⁴¹

Ayette geçen nüşûz ve i'raz kavramlarının arasındaki farkı Kurtubî şöyle açıklar: Nüşûz, karı-kocanın birbirinden uzaklaşmasını; i'raz ise, kocanın karısı ile konuşmama, onunla ilgilenmeme ve ondan yüz çevirme durumunu ifade eder.¹⁴²

Râzî'ye göre ayette geçen nüşûz kelimesinden muradın, “söz veya fiil bakımından sert davranmak veyahut da her ikisini birden yapmaktır,” olduğunu söyler. “İ'raz'dan” maksat “hayır, şer, cedelleşme ve eziyyet vermek” gibi

¹³⁷ İbn Manzur, “n-ş-z”, *Lisanü'l-Arab*, 5: 418.

¹³⁸ Kurtubî, *el-Cami'*, 5: 403.

¹³⁹ Vâhidî, *Esbâb-ı Nüzûl*, 148; Çetiner, *Esbâb-ı Nüzûl*, 1: 278.

¹⁴⁰ Tirmizî, “Tefsiru'l-Kur'an”, 5.

¹⁴¹ Taberî, *Câmi'ul Beyan*, 9: 267-268; Kurtubî, *el-Câmi*, 5: 403; İbn Kesir, *Tefsiri'l-Kur'an'il-Azîm*, 3: 1029.

¹⁴² Kurtubî, *el-Cami'*, 5: 403.

hususlardan birini yapmayıp, sükût içinde bulunmaktır. Çünkü böylesi yüz çevirmeler, nefret ve hoşnutsuzluğun bulunduğuna daha fazla delalet etmektedir.¹⁴³

Elmalı âyetteki nüşûzu “Kocasının kendisinden hoşlanmayıp surat asarak ve geçimsizlik ederek yanına yaklaşmasından ve hakkını menetmesinden yahut i’razından yani herhangi bir sebeple konuşma, görüşme ve iltifatını azaltıp yüz çevirmesinden korkarsa” şeklinde yorumlamıştır.¹⁴⁴

Bilmen, zevcin nüşûzunu, “zevcesine bakmayıp cefa (eziyet) etmesi veya zevcesini kerih görmesidir,” şeklinde açıklamıştır.¹⁴⁵

Sonuç olarak, İslâm âlimlerinin kocanın nüşûzuyla ilgili yapmış olduğu açıklamalardan sonra maddeler halinde şunları söyleyebiliriz:

1. Kocanın evlenme akdinin gereği olarak aile reisliğini kötüye kullanması nüşûzdur.
2. Kadına sert davranıp fena muamelede bulunması yani eziyet etmesi, şiddet uygulaması nüşûzdur.
3. Evlenme akdinin gereği olarak kadının hakkı olan nafakayı sağlayamaması i’razdır.
4. Kocanın kadınla takarrubu azaltması i’razdır.
5. Kocanın karısına ilgisiz, sevgisiz ve soğuk davranması i’razdır.

¹⁴³ Râzî, *Mefatihü'l-Ğayb*, 4: 235.

¹⁴⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2: 97.

¹⁴⁵ Bilmen, *Istilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2: 269.

III. BÖLÜM

EŞLER ARASINDAKİ ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ

3.1. Karının Nüşûzunun Çözümü

Evliliğin geçici olmayıp, bir ömür boyu devam etmesini ve eşlerin mutluluk içinde hayırlı nesiller yetiştirmelerini isteyen Allah Teâlâ, evlilik akdiyle kendisine kocalık görevini layığıyla yerine getiren erkeğe, kadının naşize olması halinde, onu tedip etme yetkisi vermiş ve bu tedibin nasıl olacağını Kur'an-ı Kerim'de Nisâ Sûresi 34. âyeti kerimede açıklamıştır.

“Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)tırlar. İyi (saliha) kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da “gaybı” korurlar. Nüşûzundan (evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah, çok yücedir, çok büyüktür.” (Nisâ 4/34)

Erkeğin kadın karşısındaki konumunu da dikkate alarak nüşûz probleminin çözümüne gelecek olursak, buna göre evli bir erkeğin, evinde hanımına karşı üstün ve baskın konumu, kendisine fitrî olarak bahşedilen güç ve buna bağlı olarak cesaret ve soğukkanlılık gibi özellikleriyle evin ve hane halkının güvenliğini sağlaması ve evin geçimini temin etmesiyle gerçekleşir.¹⁴⁶ Naşize olan eşi ıslah ederek itaate döndürmek ve evlilik birliğinin devamını sağlamak için Kur'an'ın önerdiği tedip metodu üç aşamalıdır: Öğüt verme, yatakta yalnız bırakma ve tedip amacıyla dövme. Şimdi bunları tek tek açıklayacağız.

3.1.1. Öğüt Verme

Kur'an'da kadının ev hanımı olarak hak ve vecibeleri belirtildikten sonra, her şeye rağmen aile disiplinini bozup söz dinlemez, yola gelmez bir tavır takınırsa, ne

¹⁴⁶ Mesut Erdal, “Kur'an'da Nüşûz Kavramı”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 / 2, (Diyarbakır: 2001): 37-51.

yapılması gerektiği hususu açıklanıyor. Öyle ki Kur'an bu meselede ilahi metodu yine pedagojik bir yöntemle açıklamaktadır.

Âyette geçen “va’z” lafzı, öğüt vermek, vaaz vermek, uyarmak ve kalbi yumuşatacak nitelikte iyiliği hatırlatmak gibi anlamlara gelmektedir.¹⁴⁷ Âyette bahsedilen öğüt bir haksızlığın giderilmesi ya da haklı bir talebin yerine getirilmesinde ortaya çıkan dirençten dolayı uyarı anlamı taşır ve karşılık bulması beklenir. Bu tanımlara bakarak kocanın, hatasından dönmesi için nâşize olan eşine, kalbini yumuşatacak ve iyiliğe sevk edecek nitelikte etkileyici ve eğitici öğütte bulunması gerekmektedir.

Nüşûzun birinci derecesinde kocası ona, nazik, yumuşak ve tatlı sözle nüşûzu bırakmasını, Allah’a ve kocasına itaat etmesini, namus ve iffetini koruyan iyi geçimli bir eş olmasını öğütler.¹⁴⁸ Kocasıyla hoş sohbetle bulunmasının, iyi geçinmesinin ve kendisine karşı ödevlerini yerine getirmesinin Allah’ın emri olduğunu hatırlatır.¹⁴⁹

Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara yapılacak ilk icraat öğüt vermektir. Aynı zamanda bu ailenin reisliğini üzerine alan kimsenin yapacağı ilk vazifedir. Terbiyeye yönelen bir harekettir. Her zaman için aile reisinden beklenen emri ilâhiyeye kulak vermek ve uymaktır. “Ey iman edenler! Nefislerinizi ve aile efradınızı yakıtı taşlar ve insanlar olan ateşten koruyunuz...”(Tahrîm 66/6)

Bu gibi hallerde İslam’ın belirlediği muayyen gaye serkeşliği daha fazla yayılıp dağılmadan tedavi etmektir, o da öğüt vermekle başlar. Fakat öğüt fayda vermeyebilir. Çünkü çeşitli kaprisler veya son hadde varan taşkınlıklar buna engel olabilir. Aynı zamanda kadın güzelliğiyle, malıyla, ailevi durumuyla veya diğer bir takım kıymet ve değerleriyle üstünlük sevdasına kalkışabilir. Bu arada zevce olmak münasebetiyle aile müessesesinin ortağı durumunda olduğunu, hiçbir zaman çatışmaya veya kendisi için iftihar vesileleri aramaya hakkı olmadığı gerçeğini unutup gidebilir. Kadın cazibe ve güzelliğinden veya kendisini üstün kılan halinden

¹⁴⁷ İbn Manzûr, “v-a-z”, *Lisanü’l-Arab*, 5: 466; Cevherî, “v-a-z”, *Tacü’l-Lüğâ*, 3: 1181.

¹⁴⁸ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-Sanâ’i*, 3: 613.

¹⁴⁹ İbnü’l-Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 1: 532; Taberî, *Câmi’ul beyan*, 8: 300-301; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 4: 72; Kurtubî, *el-Câmi*, 5: 171

dolayı nazını dindirecek bir psikolojik üstünlük temin etme hareketi başlatır.¹⁵⁰ Bu durumu koca, nazını dindirerek, gönlünü alarak tatlı dille öğütte bulunarak bu durumu bertaraf edebilir.

Gönüllerine tesir edecekse öğüt ve irşatta bulunmak tedibin ilk aşamasıdır. Koca karısına “Allah’tan kork, senin üzerinde benim hakkım vardır. Şu halinden vazgeç, bana itaat etmen farzdır” gibi sözler söyleyerek kadını ikna edebilir. Allah’tan korkutarak, Allah’ın cezası ile tehdit ederek, sonunun kötü olacağı, mesut bir evlilik hayatından mahrum kalacağı şeklinde ona nasihat etmek başta ters tepki yapabilir ama böyle bir korkutma ve öğüt verme, belki onun nüşûz (isyan) ve serkeşliğini terk ettirir. Hediyeler alarak gönlünü alıp yola getirmeye çalışmak da kadının yok diyemeyeceği hoş karşılayacağı başka bir yöntemdir.¹⁵¹

Öğüt, ifade ve üslup bakımından şiddet içermez ve ödevlerini yerine getiren koca için evlilik birliğini koruma amacıyla eşini hak etmediği halde üzen nâşize karısına yapmış olduğu öğüt özverili bir davranıştır. Şâri’ bunu kocadan istemiştir.¹⁵²

Öğüt, hakkaniyete ve hikmete uygun olur, yol gösterici özellik taşır, karşı taraf da buna açık olursa derde derman olan bir nitelik taşır. Öğüt fayda vermişse sorun halledilmiş sayılacağından başka bir şeye gerek kalmamıştır. Eğer şartlarına uygun öğüt sonuç vermemişse ayette belirtilen ikinci aşama gelir.

3.1.2. Yatakta Yalnız Bırakma (hecr)

İtaatsiz eşe tedip amacına yönelik olarak uygulanması önerilen ikinci çözüm yolu kocanın nâşize olan karısını yatakta yalnız bırakmasıdır. Allah (c.c.) âyette “Onları yataklarında hecr edin (yalnız bırakın).” (Nisâ 4/34) buyurmuştur. Hecr sözlükte küsmek, terketmek manalarına gelmektedir.¹⁵³

Müfessirler kadının yatakta hecr edilmesinin yorumunda ihtilaf etmişlerdir. Şimdi sırayla müfessirlerimizin açıklamalarına değineceğiz. Taberî, “vehcürühünne fi’l-medâ’ici” ifadesindeki “hecr” kelimesini araplar, “konuşmayı terk etme, alaycı konuşmayı artırma ve hayvanı bağlama” diye üç şekilde okumuşlardır. Buna göre

¹⁵⁰ Kutub, *Fizılâl-il Kur’an*, 3: 215-216.

¹⁵¹ Saîd Havvâ, *el-Esâs fi’t-tefsîr*, trc. M. Beşir Eryarsoy v.dğr, (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1992), 3: 112; Zuhaylî, *Tefsirü’l-Münir*, 3: 52; Ateş, *Yüce Kur’an’ın Tefsiri*, 12: 276.

¹⁵² Görgülü, *Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları*, 137.

¹⁵³ Erdoğan, “hecr”, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 189.

âyete dört farklı şekilde anlam vermiştir: 1.“Ey eşler, onların geçimsizlikleri konusunda onlara öğüt verin. Eğer bu konuda hakka dönmekten ve üzerlerindeki sorumluluktan yüz çevirirlerse yataklarında cimayı terk etmek suretiyle onları terk edin. 2. Karılarınız yataklarınıza dönünceye kadar yataklarınızı terk ettikleri için onlarla konuşmayı kesin. 3. İstedığınız şeye dönünceye kadar yataklarında onlara yaklaşmayın. 4. Karılarınıza yataklarınızı terk etmelerini açık seçik söyleyin.”¹⁵⁴

Cessâs, bu hususta üç görüş olduğunu bildirmiştir. “Birincisi, konuşmamaktır. İkincisi, cinsel ilişkide bulunmamaktır. Üçüncüsü ise kadını yatağında yalnız bırakmaktır.”¹⁵⁵

İbnü’l Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’an* isimli tefsirinde “vehcurûhünne fi’l-medâci’i...” ifadesini dört şekilde yorumlamıştır. 1. Yatakta sırtını dönmektir. 2. Konuşmamaktır. 3. Takarrub etmemektir. 4. Konuşur takarrub da eder ama karısına kötü söz söyler.¹⁵⁶

Razî, Allah’ın “...yataklarında yalnız bırakın” emrini şu şekilde yorumlamıştır: “...vehcurûhünne fi’l-medâci’i...” ifadesini kocası onu yatağında terk eder. Buna, onunla konuşmama da dâhildir. Erkek onunla konuşmamayı üç günden daha fazla sürdürmez. Erkek onu yatağında yalnız bıraktığı zaman, eğer kadın kocasını seviyorsa, bu durum ona güç gelir ve böylece geçimsizliği bırakır. Yok, eğer kadın kocasına kızıyor ve buğz ediyorsa bu yalnız bırakma kadının işine gelir. Bu da kadının nüşûzunun son aşamada olduğunun bir delilidir.”¹⁵⁷

Kurtubî ise “hecri” şöyle açıklamıştır: Hecr, onunla birlikte yatıp, takarrub etmeksizin ona sırtını dönme demektir. Kadınlarla yattığımız yerler arasında bir mesafe bulunmalı. Koca kadının yatağından yüz çevirecek olursa, kadın kocasını seven biri ise, bu ona ağır gelir ve doğru yola döner.”¹⁵⁸

Seyyid Kutub, “yatak cazibe ve tahrik mahallidir. Şımarık serkeş kadın hâkimiyetin zirvesine burada ulaşır. Eğer erkek kadının bu tutumuna karşı duygularını frenleyebilirse şımarık, serkeş kadının en geçerli silâhını elinden

¹⁵⁴ Taberî, *Cami’ul beyan*, 8: 302.

¹⁵⁵ Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’an*, 2: 268.

¹⁵⁶ İbnü’l-Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’an*, 1: 533.

¹⁵⁷ Râzî, *Mefatihü’l-Ğayb*, 4: 72.

¹⁵⁸ Kurtubî, *el-Câmi*, 5: 171.

düşürmüş olur. Erkeğin soğukkanlılığı ve kuvvetli iradesi karşısında kadın –çoğu zaman- yumuşar ve ani bir dönüş yapar. Yatakta yalnız bırakma işi karı-kocanın yatak odasından ayrı, ayrıca çocukların yanında olmamalıdır. Çünkü çocukların ruhunda şer ve fesat tohumunun yetişmesine sebep olur. Erkek ilgisizliğini başkalarına hissettirmemelidir. Çünkü bu kadını küçük düşürür. Şeref ve haysiyetini kırar, şımarıklığının artmasına vesile olur. İslam’ın bu hükümlerle hedefi kadının serkeşliğinin tedavisidir,”¹⁵⁹ şeklinde açıklamada bulunmuştur.

“Sözle yapılan uyarı ve verilen öğüt yeterli olmadığı zamanlarda denenecek ikinci metot kadını yatağında yalnız bırakmaktır. Erkeğin hanımını yatağında yalnız bırakması çok ağır bir davranış veya ceza şeklidir. Kocasını seven kadına bu davranış çok ağır ve güç gelmelidir. Kadının serkeşliği, kocasından soğuması veya ona kin beslemesinden kaynaklanıyorsa, yatağında yalnız bırakılmayı fırsat bilerek işi daha da ileri götürecektir. Kadın serkeşliğinde devam eder ve daha ileri götürürse, o zaman başka bir metot denenecektir.”¹⁶⁰

Müfessirlerin çoğu âyetteki “yataklarında yalnız bırakın” ifadesini yataklarını terk ederek onları yataklarında yalnız bırakın, yataklarında sırtınızı dönüp yatın ve onlarla takarrub etmeyin şeklinde yorumlamışlardır. Şimdi de fakihlerimizin konuyu nasıl değerlendirdiklerini inceleyeceğiz.

Hanefî fakihi Kâsânî, “hecrin kadın ile konuşmamak, cinsel ilişkide bulunmamak ve onunla beraber oturmamak” anlamlarına geldiğini söylemiştir.¹⁶¹ Zuhaylî âyetteki ifadeyi şöyle açıklamıştır: Kadın asi olur ve itaatten kaçınırsa veya kocasının izni olmadan evinden dışarı çıkarsa erkek istediği süre kadar kadının yatağını ayırır, onu yatağında yalnız bırakır.

Bütün bunlardan sonra denilebilir ki erkek, yatağını ayırmışsa kırıngınlığındandır. Bu noktada gönül almak kadına düşer. Özellikle günümüzde, kadın-erkek arasındaki mesafenin daraldığına bakılırsa kadın, kocasının evi terk etmesine yol açmamalı; şımarıklığı “artık yeter” denecek noktaya gelen kaprisleri, bıktırıcı nazlanışları bırakmalı; şiddete kadara gidebilecek tepkilere bahane

¹⁵⁹ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur’ân*, 3: 215.

¹⁶⁰ Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, 3: 52; Yıldırım, *Asrın Kur’an Tefsiri*, 3: 1296; Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, 5: 124.

¹⁶¹ Kâsânî, *Bedâ’i ‘u’s-Sanâ’i*, 3: 613.

oluşturmaktan sakınmalıdır. Yatağı terk, evini ve eşini terk etmeyen erkeğin verdiği hayat sinyalıdır. Kadın bunun bilincinde olmak zorundadır.¹⁶²

Bu âyetteki ifadeden eşlerin bir süre ayrı kalmaları böylece birlikte yaşadıklarında farkına varamadıkları güzelliklerin eksikliğini hissederek evlilik birliğinin devamının kendileri için daha yararlı olacağını düşünmelerine imkân sağlamak şeklinde de anlayabiliriz.¹⁶³

Sonuç olarak, âyetteki “onları yataklarında yalnız bırakın” ifadesini kocanın karısını yatağında yalnız bırakması, eşine sırtını dönüp yatması veya onunla takarrubda bulunmaktan kaçınması şeklinde anlayabiliriz. Yatakların ayrılmasının fayda vermemesi halinde Kur’an-ı Kerim’in öngördüğü üçüncü tedbir, kadını dövmektir.

3.1.3. Tedip

Bazı davranış ve tavırları sebebiyle yoldan çıkma, kocasına başkaldırma (nüşûz) belirtileri gösteren, böylece nâşize olması ihtimali beliren kadınlara ne yapılacak, aile düzeni ve hukuku nasıl korunacaktır? Bu noktada Kur’an-ı Kerim vazifeyi ailenin reisi sıfatıyla önce kocaya vermektedir Öngörülen tedbirlere başvurmasına rağmen koca düzeni sağlayamazsa ve ailenin dağılmasından korkulursa sıra hakemlere gelecektir.

Âyette kocasına başkaldıran, meşru aile düzenini bozmaya kalkışan (nâşize) kadına karşı erkeğin yapabileceği şeyler öğüt vermek, yatakta yalnız bırakmak ve dövmek şeklinde sıralanmıştır. Öğüt vermek, yatakta yalnız bırakmak, küsmek gibi tedbirler problem teşkil etmemiştir. Ancak dövme tedbiri özellikle çağımızda, kadın hakları ve insanlık haysiyeti yönlerinden önemli bir tartışma konusu olmuştur.¹⁶⁴

Türkçeye “dövme” olarak çevrilen “darb” kelimesi, sözlükte dövme/vurma, anlamı yanında seyahate çıkma, cihada gitme, vergi koyma, örnek verme, öldürme gibi birçok manalarda kullanılmaktadır.¹⁶⁵ Kur’an-ı Kerim’de değişik anlamlarda

¹⁶² Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, 317.

¹⁶³ Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, 172.

¹⁶⁴ Karaman v.dğr, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2: 45.

¹⁶⁵ İbn Manzur, “d-r-b”, *Lisanü’l-Arab*, 1: 543-545; Cevheri, “d-r-b”, *Tacü’l-Lüğâ*, 1: 347.

kullanılmış olan “darabe” sözcüğü, bazı âyetlerde vurma, kırma anlamlarında kullanılmıştır. (bkz. Enfal 8/50, Saffat 37/93, Muhammed 47/27)

Nisâ sûresi 34. âyeti kerime de “idribû” kelimesi çoğul emir kipi halinde gelmiş ve “dövün” anlamında kullanılmıştır. Âyetin siyak ve sibak’ı (uygunluk ve tutarlılığı) bu anlamı açıkça göstermektedir. Çünkü nâşize karının ıslahı için önce öğüt, peşinden yatakta yalnız bırakma, bunların etkili olmaması durumunda ise, son olarak da “...ve onları dövün...” emri verilmiştir.¹⁶⁶

Cessâs, âyetteki “vedribuhünne” ifadesini “misvak ile dövme, yaralamaksızın ve iz bırakmaksızın dövme” şeklinde ifade etmiştir.¹⁶⁷ İbnü’l-Arabi ise âyetteki dövün ifadesini şöyle açıklamıştır: Nâşize kadına nafaka verilmez, giyeceği alınmaz. Fahişe yani zina yapan kadın dövülür, nüşûz zina değildir, Nebi (s.a.v.), ancak zina yapan fahişe kadının dövülmesi gerektiğini söylemiştir. Nâşize kadın da yaralamaksızın yani bedeninde iz bırakmaksızın, bir uzvunu kırmadan dövülür.”¹⁶⁸

Kurtubî de şöyle açıklamıştır: “Dövmek, etki ve iz bırakmayan, tedip yollu dövmektir.” Bu da, bir kemiğini kırmayan, herhangi bir uzvun fonksiyonunu ve görünümünü bozmayan dövmedir. Dürtmek ve benzeri şekiller. Çünkü bundan maksat ıslahıdır, başka bir şey değildir.¹⁶⁹

Müfessir Elmalı Hamdi Yazır ise şöyle diyor: “Zamanımızda Kur’an’ın dövünüz emrini kötü tefsir ederek dillerine dolamak isteyen bazı Avrupalılar görüyoruz. Fakat ne garip tesadüftür ki biz âyetin tefsiriyle meşgul olduğumuz sırada bir Fransız mahkemesinin kocası tarafından dövülmüş olan bir Fransız kadının açtığı dava ya karşı “hırçınlık edip kocasını tehevüre getiren (öfkeliendiren) bir kadının yediği dayaktan dolayı boşanma davası açmasına hakkı olmadığına” hükmettiğini gazeteler ilan ediyordu.”¹⁷⁰

Tefsirinde fert, aile ve toplum hayatıyla ilgili emir ve yasakların hikmetleri ve sırları gözler önüne seren Seyyid Kutub âyetteki “dövün” ifadesini şöyle yorumlamıştır: Geçmiş manaların ve bütün icraatların hedefinin tek bir noktada

¹⁶⁶ Görgülü, *İslâm Hukukunda Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları*, 141.

¹⁶⁷ Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’an*, 2: 268-269.

¹⁶⁸ İbnü’l-Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’an*, 1: 535.

¹⁶⁹ Kurtubî, *el-Câmi*, 5: 172-173.

¹⁷⁰ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 2: 559.

toplanmış olması bu dövme işinin intikam almak veya işkence etmek gayesine yönelmediğini açıkça göstermektedir. Aynı zamanda kadına ihanet etmek, onu hakir ve zelil düşürmek, razı olmadığı bir hayata zorlayarak teşvik etmek gibi hedefi de yoktur. Bu arada dövme işinin mürebbinin terbiye duygularıyla olması gerekir. Aile müessesesinde karı-koca tam bir mutluluk içinde geçinip gitmeleri halinde bu icraatların hiç birine lüzum yoktur. Bunlar ancak fesat ve çatışma tehlikeleri baş gösterdiği zaman alınacak tedbirlerdir. Ayette belirtilen çözüm yollarının ilk ikisinin tedavi edemeyeceği bir geçimsizlik husule geldiği zaman bu nevi yola başvurulur. Dövmek başka çarelerin fayda temin etmediği bir seviyededir. Öyleyse bu çare faydalı olabilir.¹⁷¹

Zuhayli ise âyetteki darabe kelimesini “fazla acıtmayacak derecede dövmek” şeklinde yorumlar. Zuhayli açıklamasına şöyle devam etmiştir: Dövmeye acıtacak şekilde olmamalıdır. Meselâ omuzuna el ile veya misvak yahut hafif bir çubukla üç kere vurabilir. Çünkü maksat ıslah etmek olup başka gaye olmamalıdır. Kocanın yüze ve ard arda aynı yere vurmaması gerekir. Çünkü yüz, güzelliklerin toplandığı bir yerdir. Vururken bir şey kullanmamalı, yavaş bir şekilde vurmaya dikkat etmelidir. Dövmekten maksat o fiilden (nüşûz) vazgeçirmektir. Bazı cahillerin yaptığı gibi acıtmak, eza vermek ve işkence etmek değildir.”¹⁷²

Müfessirlerin birçoğu Nisâ suresi 34. âyeti kerimedeki “vedribûhünne” ifadesini, “yara-bere yapmamak, iz bırakmamak, yaralamamak, incitmemek, bir yerlerini kırmamak şartıyla dövün” şeklinde yorumlamışlardır.¹⁷³

Dövmeye tedbiri ve hükmünün –bu âyet dışında- en önemli dayanağı ilgili hadislerdir. Bu hadislerin aksini söyleyen rivayetlere nispetle daha sahih ve sağlam olanlarında Peygamberimiz kadınların dövülmesini menetmekte, eşlerini dövenlere “hayırsız” demekte, bu davranışla aynı yuvayı ve yatağı paylaşmanın bağdaşmazlığına, insani ve ahlaki olmadığına dikkat çekmektedir.¹⁷⁴

¹⁷¹ Kutub, *Fîzilâl-il Kur’an*, 3: 218.

¹⁷² Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, 3: 53.

¹⁷³ Taberî, *Camîu'l Beyan*, 8: 313; Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 4: 72; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur’ani'l-Azim*, 2: 915; Ebussuûd Mehmed b. Muhyiddin Mehmed Efendi el-İskilibi, *Tefsîru Ebi’s suud irşâd-ı akli’s selim ila mezayel Kur’âni’l-Kerim*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2006), 3: 1255.

¹⁷⁴ Karaman, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2: 45.

Iyas b. Abdullah b. Ebî Zübâb'dan; Peygamber (s.a.v), "Allah'ın câriyelerini dövmeyiniz" buyurdu. Bunun üzerine Ömer (r.a.), Rasûlullah'a (s.a.v.) gelip; Ya Rasûlullah, kadınlar kocalarına karşı kafa tutmaya başladılar (diye şikâyet etti). Bunun üzerine Efendimiz de kadınları hafifçe dövmeye izin verdi. Bu izinden sonra Rasûlullah'ın hanımlarının yanına kocalarından şikâyetçi olarak birçok kadın geldi. Peygamber (s.a.v.) bunu görünce, "Gerçekten bu gece Muhammed ailesine kocalarından şikâyetçi olarak birçok kadın geldi. Şunu iyi bilin ki karılarını döven bu kimseler sizin hayırlılarınız değildir."¹⁷⁵

Eşine muamelede iyiliği emreden: "Ya iyilikle tutmak, ya da güzellikle salmak..." (Bakara 2/220) âyetinin de gösterdiği şekilde hadislerde de dövmemenin daha evla olduğuna delâlet etmektedir. İnsanlığa örnek olan Hz. Muhammed (s.a.v.): "Sizden biriniz karısını köle döver gibi dövüyor, sonra da günün sonunda onunla aynı döşekte mi yatıyor!..."¹⁷⁶ buyurarak dövmenin cahiliye bir adet olduğunu vurgulamaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v) Veda Hutbesinde şöyle buyurmuştur: "Kadınlar hakkında Allah'tan korkunuz. Çünkü siz, onları Allah'ın emaneti diye aldınız. Allah'ın sözü uyarınca ırzlarını kendinize helal kıldınız. Onların, sizin yatağınıza sevmediğiniz bir adamı almamaları ve iffetlerini korumaları, sizin onlar üzerinizdeki haklarınızdır. Eğer böyle bir şey yaparlarsa hafifçe onları dövünüz. Sizin de onların geçimlerini ve giyimlerini sağlamanız, onların sizin üzerinizdeki haklarındandır."¹⁷⁷

Dövmek, sert bir metottur. Fakat bazen buna mecbur kalınabilir. Âyet, insan tabiatına uygun yolları göstermiştir. Kadını eğitmek, yola getirmek için önce yumuşak metotlar kullanılır. Genellikle insanlar güzellikten, iyilikten, yumuşaklıktan hoşlanırlar. Ama iyilikten anlamayan, âdeti dayağı bir ihtiyaç hisseden, dayağa kaşınan kadınlar da vardır. Öylelerini yola getirmenin çaresi, dayak olmaktadır. Sertlikten anlayana sert metodun kullanılması normaldir.¹⁷⁸ Merhum Şair Ziya Paşa:

¹⁷⁵ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 43.

¹⁷⁶ Buhârî, "Nikâh", 93.

¹⁷⁷ Müslim, "Hac", 19.

¹⁷⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2: 277.

“Nush ile yola gelmeyeni etmeli tekdir,

Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötüdür!” demiştir.

Ancak karısını dövmek zorunda kalan kimse, İslam’ın çizdiği sınır dışına çıkmamalı, nefsinin kızgınlığına kapılıp bütün gücüyle eşinin neresine isabet ederse etsin aldırmadan vurmamalı, öfkesine hâkim olup sadece eğitmek amacı ile hareket etmelidir.

Ayetteki “darb” lafzının açık olması nedeniyle, Hz. Peygamber ve ashabının, âyetin dövmeden başka anlamda yorumlanmasına gerek görmedikleri gibi, klasik müfessir, muhaddis ve fakihler de aynı yolu izlemişlerdir. Ancak günümüzde “darb” lafzına “dövme” dışında başka manalar yükleyenlere ve darb kelimesinin anlaşılması ile ilgili bir takım zorlamalarda bulunanlara rastlamak mümkündür.¹⁷⁹

Fıkıh kitaplarında dövmenin şekli ve miktarı üzerinde durulmuş, kadına zarar vermemesi, iz bırakmaması, yüze vurulmaması genel olarak kaydedilmiştir. Bu vurma, tazir amaçlı bir vuruştur. Amaç kadının kibir ve gurur yapmasını önlemektir.¹⁸⁰

Hz. Peygamber, bir yandan dövmenin iz bırakmayacak şekilde hafif olmasını tavsiye ederken, diğer yandan da yüze vurulmamasını şu hadisi şerifiyle yasaklamıştır: Muaviye el Kuşeyri demiştir ki; “Bizim birbirimizin üzerinde zevcesinin hakkı nedir?” diye sordum da Rasulallahda: “Yediğin zaman ona yedirmen, elbise aldığın zaman ona da almandır. Sakın yüze vurma, onu kötüleme, evin dışında onu terk etme” diye cevap verdi. Ebu Davud’un süneninde, onu kötüleme (sözüyle yasaklanmak istenen senin, karına hitaben) “Allah seni ne çirkin yaratmış” demendir lafzı geçmektedir.¹⁸¹

İbn Abbas, “iz bırakmayan dövmeyi”, misvak veya benzeri bir şeyle vurmak ile açıklamıştır.¹⁸² Dövme ile kadına fiziksel acı çektirmeden ziyade, onda gerçekten dövülebileceği hissini uyandırmak suretiyle psikolojik etki yaparak nüşûzu

¹⁷⁹ Ömer Özsoy, “Çağdaş Kur’ân(lar) Üretimi Üzerine –‘Karı Dövme’ Olgusu Bağlamında 4.Nisâ 34 Örneği-”, *İslâmiyât*, 5/1, (Ankara: 2000): 111-114.

¹⁸⁰ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, 3: 614; Şirbini, *Muğni’l-muhtâc*, 4: 422.

¹⁸¹ Buhari, “Nikâh”, 80; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 40; İbn Mâce, “Nikâh”, 3.

¹⁸² Taberî, *Cami’u’l-Beyan*, 8: 314; Kurtubî, *el-Câmi*, 5: 173.

bırakmasını sağlamaktır. Dövmenin bu nitelikte algılanması durumunda, fiili şiddet içermediği düşünülebilir. Nitekim kimi müellifler, bu noktaya dikkat çekmişlerdir.¹⁸³

Kocasına itaatsizlik eden kadının, kocası tarafından tedip amacıyla dövülmesinin hükmüne gelince; ilgili ayetteki emir sigası vücuda değil, ibahaya delâlet ettiği için mubahtır ve kocanın seçimine bırakılmıştır. İbnü'l- Arabî'ye göre, Hz. Peygamber, naşizeyi dövmeyi mübah, dövmemeyi ise mendup kılmıştır. Koca eşinin tedipten başka bir yöntem ile düzelmeyeceği kanaatini edinmiş ise onu tedip eder, fakat tedibi bırakması daha iyidir. Zira yatak ve cinsel boykotun yapılmasında yeteri kadar tedip bulunmaktadır.¹⁸⁴

Şirbinî, dövmenin faydalı olacağına zannedilmesi halinde caiz olduğunu, faydalı olmayacağına zannedilmesi halinde ise caiz olmadığını; bu durumda kocanın onu dövmeyip affetmesinin daha iyi olacağını savunmuştur. Delil olarak, Hz. Peygamber'in kadınları dövmeyi yasaklayan hadisidir.¹⁸⁵

Buraya kadar verilen bilgilerden ve yapılan tespitlerden sonra tedibinin, gerekip gerekmediği konusunda hüküm vermek ve verilen hükmü uygulamak kocaya bırakılmıştır. Çünkü itaatsizliği tespit edecek, hükmü verecek ve uygulamayı yapacak olan kocadır. Kocanın da bu tedip işini yapabilmesi için bilgili, eğitim ve öğretimden anlayan dindar birisinin olması gerekir. Bunu ayetteki "kavvam" lafzından anlamak mümkündür.

Kısacası tedip konusunda en doğru olan, Hz. Peygamber'e uyulmasıdır. O, zaman zaman eşlerine darılmış ama onları hiç dövmemiş, onlara hiç hakaret etmemiştir. Naşizenin (geçimsiz) dövülmesini tavsiye ettiği gibi, affedilmesini de tavsiye etmiştir. Eşlerini dövenlerin, hayırlı olamayacaklarını bildirmiştir. Rasulullah'ın bir tarafta tedibi tavsiye eden hadisleri, diğer tarafta tedipten vazgeçmeyi öneren hadisleri bulunduğu ve kendisinin uygulaması, dövmeme olduğuna göre, onun söz ve fiilinin birleştiği sünnetini benimsemek daha doğru bir tavır olacaktır.

Tedip amaçlı darbin hangi kadınlara uygulanacağı, şartları ve sınırları maddeler halinde şöyledir.

¹⁸³ Karaman, *İslâm'da Kadın ve Aile*, 249.

¹⁸⁴ İbnü'l Arabî, *Ahkamu'l Kur'ân*, 1: 533.

¹⁸⁵ Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, 4: 427.

1. Eşinin yatağını yabancı bir erkeğe çiğneten kadın dövülür.
2. Eşine itaat etmesi gereken yerde itaat etmeyip eşine diklenen kadın tedip amaçlı dövülebilir.
3. Tedip amaçlı dövmek yaralamaksızın, iz bırakmayan, kadının bir uzvunun işlevini kaybetmeden olur.
4. Geçimsizlik baş gösterdiğinde yüze ve tehlikeli yerlere vurmaksızın kadın dövülebilir.

3.2. Koca Nüşûzunun Çözümü

Haklı veya haksız bir gerekçeyle kocanın karısına fena muamelede bulunması erkeğe nispetle nüşûz kavramını gündeme getirmektedir. Kur'an'da kadın açısından birer endişe kaynağı olarak erkeğin nüşûzu ve yüz çevirmesi birlikte zikredilmekte, ancak kocanın hangi davranışının nüşûz, hangilerinin yüz çevirme kapsamına girdiğine dair bir açıklama yer almamaktadır.

Kocanın evlenme akdinin gereği olarak kadının hakkı olan nafaka, takarrub, geceleyin evinde kalma gibi hususlarda ödevlerini yerine getirmemesi veya karısına ilgisiz, sevgisiz ve soğuk davranması yüz çevirme şeklinde değerlendirilir. Ayrıca aile reisliği hakkını kötüye kullanmak suretiyle kadına sert davranıp fena muamelede bulunması da nüşûz diye açıklanmıştır.¹⁸⁶

Kocanın eşini dövmesi, onunla iyi geçinmemesi veya başka bir kadınla evlenmek kastıyla eşinden ilgisini kesmesi nedeniyle, karı-koca arasında anlaşmazlık ve geçimsizlik çıkacağı, sonuçta da evlilik birliğinin korunmasını istediği için, bu durumdaki kadının fedakârlık yapmak suretiyle kocası ile uzlaşmasını ve birliğin korunmasını önermiştir.¹⁸⁷

“Ve eğer bir kadın, kocasının huysuzluğundan yahut kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, anlaşma ile aralarını düzeltmelerinde ikisine de şeri bir engel yoktur. Barış daima iyidir...” (Nisâ 4/128).

Aile ilişkilerine temas eden 128. âyetin nüzul sebebini hatırlayacak olursak, Râfi' b. Hadîc evlendiği genç kızı eski karısından fazla sevmiş, buna dayanamayan

¹⁸⁶ Hacı Mehmet Günay, “Nüşûz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007) 33: 303-304.

¹⁸⁷ Görgülü, *Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları*, 149.

eski karısını da boşamak istemiş, fakat kadın ihmal edilse de duruma razı olacağını, boşanmak istemediğini söyleyince bu minval üzere anlaşmışlar, inen bu ayette bunun caiz olduğunu bildirmiştir.¹⁸⁸

Ayetin hükmü ve Hz. Aişe'nin de açıklamasına göre adam karısından hoşlanmaz, boşamak isterse, kadın sadece geçiminin sağlanmasına razı olup kocasının yanında kalmak üzere anlaşabilir ve onun yanında kalır, çocuklarından ayrılmaz.

Kadının başkaldırması veya geçimsizlik çıkarması (nüşûz) durumunda aileyi kurtarmak üzere alınacak tedbirler Nisâ suresi 34. âyetin tefsirinde açıklanmıştır. Burada ise nüşûz kelimesiyle hanımına karşı kötü muamele eden, evlilik hukukunu yerine getirmeyen, âdil davranmayan ve eşinden yüz çeviren (i'raz) koca söz konusu edilmektedir. Böyle bir sebeple kadının, hakeme veya hâkime başvurması ve evliliğin sona erdirilmesini (şikak) istemesi de mümkündür.¹⁸⁹

Müfessirler bu ayetin tefsiri bağlamında, erkeğin nüşûzundan endişelenen kadının aktif rol alması gerektiğini, mesela mehir ve nafaka gibi kocası üzerindeki malî haklarının tümünden ya da bir kısmından vazgeçmesi, kocasını kendisine meylettirecek türden hediye onay takdim etmesi veya çok eşlilik durumunda – kuması lehine- nöbetinden vazgeçerek fedakârlıkta bulunması¹⁹⁰ şeklinde yorumlarda bulunmuşlardır.

Âyette genellikle insanların doğal yapılarında mal-mülk tutkusunun bulunduğu hatırlatılarak kocası tarafından kötü muamele gören kadının, ona bazı menfaatler sunarak kendisine karşı iyi davranmasını sağlayabileceğine, böyle bir imkânı değerlendirmenin uygun olduğuna da işaret edilmiştir. Ancak güzel olan, takvaya yakışan bu değildir. Erkek, eşinin kendisine bir menfaat sağlaması veya haklarından vazgeçmesi karşılığında ona iyi davranmakla, bu yolda evliliği sürdürmeye razı olmakla iyi ve güzel insan, takva sahibi kul vasıflarını kazanamaz.

¹⁸⁸ Vahidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, 148.

¹⁸⁹ Karaman v.dğr, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2: 120.

¹⁹⁰ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 2: 398; Râzî, *Tefsir-i kebir*, 8: 349; Kurtubî, *el-Câmi'* 5: 403-406; Ebussuûd, *Ebussuûd Tefsiri*, 4: 1462; Kutub, *Fizılâl-ül Kurân*, 3: 473.

İyi, güzel, takva sahibi insanın yapacağı şey Allah rızası için adil davranmak, kimseye haksızlık etmemek, kimseyi incitmemektir.¹⁹¹

3.3. Şikâk Sorununun Çözümü

Karı-koca arasında şiddetli geçimsizlik anlamına gelen şikâk sorunu meydana gelirse, fakihlerin ittifakı ile şikâk sorununun çözümü için hakemlere başvurulur.

3.3.1. Tahkim ve Sulh

Şikâk fıkıh terminolojisinde “muhalefet”¹⁹² olarak tarif edilmiştir. Eşler arasında geçimsizlik, sözde hakaret ve küfre, fiilde şiddete varmış olduğunda “şiddetli geçimsizlik ve çekememezlik” söz konusu olur. Kadın ve erkek arasında bir husumet meydana gelir ki aralarında konuşup anlaşma imkânı kalmamıştır. İki boşanmaya da birleşmeye de karar veremezlerse fakihlerin ittifakı ile kadının ailesinden bir hakem, erkeğin ailesinden bir hakem belirlenir.

Tarafların yani karı-kocanın anlaşmazlıklarını çözmek için kendi rızaları ile başka bir kimseyi hâkim olarak kabul etmelerine tahkim denir. Tahkim, “hükmetmesini emretmek”,¹⁹³ “kendisi hakkında karar verme yetkisini başkasına verme, bir konuda hüküm ve karar vermeyi bir kişiye bırakmak” anlamlarına gelir. Fıkıh terimi olarak tahkim, “aralarında hukuki ihtilaf bulunan tarafların bu ihtilafı çözüme bağlaması için üçüncü kişi ya da kişileri hakem tayin etmesi ve bu hususta yaptıkları sözleşme”¹⁹⁴ şeklinde tanımlanır. Mecelle’nin 1790. Maddesinin günümüz diline çevrilmiş haliyle tahkimin tanımı şöyledir: “Tarafların anlaşmazlıklarını çözmek için kendi rızaları ile başka bir kimseyi hâkim olarak kabul etmelerine tahkim denir.”

İslâm, ailenin sağlıklı bir şekilde yürümesine önem vermiş; karı-koca arasında geçimsizlik olması halinde veya geçimsizlik çıkacağından endişe edilmesi durumunda tahkim sistemini devreye sokarak, onların arasını ıslah etmeyi hedef almıştır. Eşler arasındaki ihtilaf sadece kendilerini değil, aynı zamanda ailede

¹⁹¹ Karaman v.dğr, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, 2: 120.

¹⁹² Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 527.

¹⁹³ İbn Manzur, “h-k-m”, 12: 140.

¹⁹⁴ İbn Abidin, *Reddül-muhtâr*, 5: 428; Bilmen, *İstulâhat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2: 366; Mustafa Yıldırım, “Tahkim”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 411-413.

bulunan diğerk fertleri de etkilemektedir ve zarara yol açmaktadır.¹⁹⁵ Bu zararı önlemek için Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de şu yolu tavsiye etmektedir:

“Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderiniz. Bunlar barışmak isterlerse, Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen ve haberdar olandır.” (Nisâ 4/35)

Karı-koca arasındaki geçimsizliklerde hakem gönderilmesini isteyen âyetteki hakem gönderme emri, İmam Şâfiî'ye göre vücut ifade etmektedir. Ancak hukukçuların büyük bir çoğunluğu, bunu müstehab olarak değerlendirmişlerdir.¹⁹⁶ Âlimlerin ihtilaf ettikleri hakem tayininde hitabın hâkime mi velilere mi yoksa eşlere mi olduğudur. Şimdi âlimlerin Nisâ suresi 35. âyetteki hitabın kime olduğuna bakacağız.

Âyette zikredilen “...Erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin...” emrinin muhatabı müfessirlerin birçoğuna göre hâkimlerdir. Müfessirler, karı-koca arasında geçimsizlik olduğunda haberdar olan hâkimin karı tarafından bir, koca tarafından da bir hakem göndermesi gerektiğini belirtirler. Çünkü toplumun yararını düşünmek, zulmü ortadan kaldırmak, onun vazifesidir. Ailenin geçimsizliğini ortadan kaldırarak aileyi kuvvetlendirmesi, şüphesiz toplumun yararına olan bir iştir.¹⁹⁷

Cessâs, “muhatap karı-kocadır”, diyerek onların aralarında geçimsizlik çıkacağını sezmeleri halinde birer hakeme başvurmak suretiyle aralarının düzeltilmesini isteyeceklerini¹⁹⁸ belirtir. İbnü'l-Arabî ise bu konudaki farklı görüşleri açıkladıktan sonra bu ayetin muhatabının sultan olduğunu söyleyen İmam Malik'in görüşünün sahih olduğunu belirtir ve bu âyetle ilgili şöyle söyler: “Devlet başkanı (imam), karı-koca arasındaki geçimsizlikten haberdar olunca, onların müracaatlarını beklemeksizin iki hakem göndermesi gerekir.”¹⁹⁹ Kurtubî ise, hitabın velilere olduğunu, veliler, eşler arasında bir ayrılığın olduğunu bilirlerse erkeğin

¹⁹⁵ Davut Yaylalı, *İslâm Hukukunda Sulh*, (İstanbul: Taştan Matbaacılık, 1993), 105.

¹⁹⁶ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 8: 461.

¹⁹⁷ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, 8: 319.

¹⁹⁸ Cessâs, *Ahkâmü'l Kur'an*, 2: 269.

¹⁹⁹ İbnü'l Arabî, *Ahkâmü'l Kur'an*, 1: 543.

akrabasından bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderilmesini ifade etmiştir.²⁰⁰

Hâkimin aile içerisindeki geçimsizliği, kendiliğinden bilmesi mümkün olmayacağından, hakem tayinini hâkim yapsa bile bu muameleyi başlatacak yine eşlerdir. Ayrıca, eşlerin sulh için birini hakem tayin edebilme yetkisi olduğuna göre, bu durumda da mahkemeye başvurmadan hakeme müracaat edebilecekleri de dikkate alınırsa birinci görüş yani muhatabın eşler olduğu görüşü daha isabetlidir. “Koca tarafından bir, karı tarafından bir hakem gönderin” ifadesiyle eşler arasındaki geçimsizliği yakınlarının daha iyi bileceği belirtilmiştir.²⁰¹

Kur’an, karı-kocanın kendi yakınlarından birer hakem olmasını tavsiye eder. Gerçekten eşlerin durumlarını, iç yüzlerini yabancılara nispetle daha iyi bilecekleri, hısnılık nedeniyle onlara daha şefkatle davranacakları ve yabancılara nispetle eşlerin arasını bulmayı daha ziyade arzu edecekleri için hakemlerin hısnılar arasından tayin edilmelerinin daha yerinde olduğu bildirilmiştir.²⁰² Hüküm itibarıyla hakemlerin aile fertlerinden olması Malikilere göre vaciptir. Cumhura göre aile fertlerinden olmasıdır. Aile dışından olması da caizdir.²⁰³

İslam hukukçuları genellikle hâkim için gerekli görülen Müslüman olma, edâ ehliyetine sahip olma, adalet sıfatını taşıma ve fıkıh bilgisine sahip olma şartlarının hakemde de bulunması gerektiği görüşündedir.²⁰⁴

Hakem uyuşmazlık içindeki tarafların kendi rızaları ile seçtikleri kişilerden oluşmaktadır. Görevleri, anlaşmazlığı adalet ölçüleri içinde çözüp aileyi kurtarmaktır. Bunun için ne yapılması gerekiyorsa sonuna kadar yapmaları gerekmektedir. Ancak yetkilerinin nereye kadar olduğu konusunda İslam âlimleri arasında görüş ayrılığı vardır. İmam Mâlik, “uyuşmazlığın çözümünde hakemlere geniş yetki verirken”, Ebu Hanife ve Ahmed b. Hanbel “tarafların rızası olmaksızın

²⁰⁰ Kurtubî, *el-Câmi*, 5: 175.

²⁰¹ Yaylalı, *İslam Hukukunda Sulh*, 106.

²⁰² İbnü’l Arabî, *Ahkâmü’l Kur’an*, 1: 539; Kurtubî, *el Câmi*, 5: 175; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 2: 560.

²⁰³ Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 212.

²⁰⁴ Bilmen, *İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2: 367; Yıldırım, “Tahkim”, 39; 412.

hakemler aile birliğini sonlandıramaz” görüşünü savunmaktadırlar. İmam Şafî ise, ayette her iki tarafı destekleyen unsurların bulunduğunu dile getirmektedir.²⁰⁵

Âyetten de anlaşılacağı üzere Allah (c.c.), nüşûz sorununun aile içerisinde çözülmesini istemiştir. Amaç, eşler arasındaki bu olayı barışla neticelendirmektir. Ayetin devamında “Bunlar barışmak isterlerse, Allah Teâla onların aralarını bulur.” Yani barışma isteğinin karı-koca tarafından ortaya konması istenmektedir. Eğer karı-koca barıştan yana ise devreye yüce Allah (c.c.) girerek aralarını bulacağına garanti vermektedir. Barış isteyen eşlerin gönüllerini Allah Teâla kaynaştırmakta ve onların bir araya gelmesini temin etmektedir. İki hakem, eşlerin arasını dışarıdan bulmaya çalışırken Allah Teâla müdahalesini gönülden yapmaktadır. Yalnız Allah Teâla bu müdahaleyi yaparken eşlerin iradesinin barıştan yana olmasını şart koşmaktadır.²⁰⁶

Tayin edilen hakemler geçimsizliğin sebeplerini araştırdıktan sonra, karı-koca arasındaki şiddetli geçimsizliğin sebebinin bulunması halinde koca tarafından özel olarak yetki verilmemişse hakemler evliliği sona erdirme yetkisine sahip olamazlar.²⁰⁷

Hakemlerin eşlerin sorunlarının çözümünde görüş ayrılığına düşmeleri ve uyuşmamaları halinde, görüşlerine itibar edilmez. Bu hususta İslam hukukçuları arasında görüş ayrılığı yoktur. Hakemler eşlerin ayrılmasında ittifak ederlerse kocanın iznine ihtiyaç olup olmadığı konusunda fakihler ihtilaf etmişlerdir. Cumhura göre hüküm kocadan vekâlet alınarak uygulanır, koca ayırma yetkisini hakemlere bırakmadıkça onların eşleri ayırma yetkisi yoktur. Çünkü talak koca ve kocanın vekâlet verdiği kimsededir. Şer’an talak kocaya, mal vererek boşamada (hul’) kadına bırakılmıştır.²⁰⁸

1917 tarihli “Hukuk-i Âile Kararnamesi’nin 130. Maddesinde de eşler arası geçimsizliklerin çözümünde, Âile Meclisinden şöyle bahseder:

“Zevceyn beyninde niza’ ve şikak zuhur edip de tarafeynden biri hâkime müracaat ederse, hâkim tarafeyn ailelerinden birer hakem tayin eder. Bir veya iki taraf ailesinden hakem tayin olunacak kimse bulunamaz veya bulunup da hakem

²⁰⁵ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, 339.

²⁰⁶ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, 5: 127.

²⁰⁷ Tâhavî, *el-Muhtasar*, 373; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 271.

²⁰⁸ Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 8: 504.

olacak evsafı haiz olmazsa hariçten münasiplerini tayin eyler. Bu suretle teşekkül eden aile meclisi tarafeynin ifâdât ve müdafaâtını tetkik ile beyinlerini ıslaha çalışır. Kabil olmadığı surette kusur zecvde ise beyinlerini tefrik eder. Ve zevcede ise mehrin tamamı veya bir kısmı üzerine muhalaa eyler. Hakemler ittifak edemezler ise hâkim evsaf-ı lâzıme haiz diğer bir heyet-i hakemiyye veya tarafeyne karabeti olmayan üçüncü bir hakem tayin eyler. Hakemlerin verecekleri hüküm kati ve nâ-kâbil-itirazdır.”

Eşler, anlaşarak aralarındaki geçimsizlik sorununu çözdükten sonra, artık geçmişte kalan hataların tekrar edilmesiyle yeniden geçimsizliğe dönmemelidirler. Özellikle koca, itaatsiz (naşize) eşine gerekli uyarıları yapması sonucu, kadının itaatsizliğini bırakması ve meşrû’ olan bütün isteklerini yerine getirmesi halinde, onun zararına olacak şeylerin peşine düşmemelidir. “Eğer size itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın” (Nisâ 4/34) âyetiyle Allah Teâla sulh ve iyilikten yana olmayı öğütlemektedir.

İslam hukukuna göre sevmemek, anlaşamamak ve beraber yaşamaya tahammül edememek kocadan kaynaklanıyorsa o, karısını boşar ve çekilemez hayattan kurtulur. Bu durumda koca, evlenmek için karısına verdiği mehri geri alamadığı gibi bir müddette ona nafaka verir. Nefret eden kadın ise yani geçimsizlik çıkaran erkek ise, muhâlea yoluyla karının kocasından ayrılabilme hakkı İslam’ın kadına tanıdığı imkânlardan biridir.

3.3.2. Hul’ veya Muhâlea

Hul, “lügatte elbiseyi çıkarmak, soyunmak, ayırmak, gidermek, azletmek ve evlilik bağına son vermek” anlamlarına gelir. İstilah manası ise, kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine evlilik bağından kurtulmasıdır. Karşılıklı anlaşmayla gerçekleşmesi sebebiyle bu işleme muhâlea adı verilir.²⁰⁹ Hul, kadının isteği üzerine kocasıyla karşılıklı anlaşma şeklinde bir muamele olduğu için bir nevi sulh mahiyetinde diyebiliriz. Hanefî fakihleri Tahâvî ve Mevsilî hul’u şöyle tanımlamışlardır. Hul’, kadının kocasına mal vererek o mal

²⁰⁹İbn Rüşd, *Bidayetü’l Müctehid*, 3: 33; Halebî, İbrahim b. Muhammed, *İzahlı Mülteka’l-Ebhur Tercümesi*, trc: Mustafa Uysal, (İstanbul: 1968), 2: 108; İbn Abidin, *Reddü’l-Muhtâr*, 3: 439; Bilmen, *Istılâhat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2: 268; Abdulhamid, *Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, 313.

karşılığında kendini serbest bıraktırmasıdır. Karı-koca hul' yaparlarsa, kocasına mal vermesi gerekir ve bir bâin talak vâki olur.²¹⁰

İslam hukukunda hul', fidyeye, sulh ve mübaree kelimelerinin her biri, kadının boşanma karşılığında kocasına bir bedel vermesi manasında yorumlanır. Ancak hul', "kocasının kendine verdiği şeyin hepsini geri vermek"; sulh, "onun bir kısmını geri vermek"; fidyeye, "kocanın verdiği mehirde daha çoğunu vermek", mübaree ise; "kocasında olan bütün haklarından vaz geçmek" manalarında kullanılır.²¹¹

Hul', kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Muhâleanın naslardaki başlıca dayanağı, "...Karı ve kocanın Allah'ın sınırlarını hakkıyla muhafaza edememelerinden korkarsanız kadının evlilikten kurtulmak için -erkeğe- bir meblağ vermesinde taraflara bir vebal yoktur." (Bakara 2/229) meâlindeki âyetle konuya ilişkin bazı hadislerdir.

Âyetin açıkladığı üzere hul', ancak eşlerin, Allah'ın emrettiği gibi geçinemeyeceklerini anladıkları zaman yapılabilir. Allah'ın belirttiği sınırlara uymamak; geçimsizlik, itaatsizlik, dövme, hakaret, ihmal, hastalık, bunaklık, çirkinlik gibi hallerden ileri gelir.²¹² Mecbur kalmadan böyle bir yola başvurmak günahdır. Peygamber (s.a.v.) bu konuda şöyle buyurmuştur: "Hangi kadın zorunlu bir neden olmadan kocasından, kendisini boşamasını isterse ona cennet kokusu haramdır"²¹³

İbn Abbas'dan rivayet edildiğine göre Sabit b. Kays'ın karısı Peygamber (s.a.v.) Efendimize gelerek, "Ya Rasûlallah, Sabit b. Kays'ı ne din ne de ahlakı açısından kınıyorum ancak İslam'da nimete nankörlük etmekten korkuyorum. (kast edilen mana ben Müslüman olduğum halde kocasından nefret eden genç ve güzel kadından beklenen itaatsizlik ve kocanın hakkına riayetsizlik gibi İslamiyet'e ters düşen olumsuz davranışlar içerisine düşmekten korkarım) Bu sebeple kocamdan ayrılmak istiyorum," demesi üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ona, "Sana verdiği bahçeyi geri verir misin?" diye sorar. Kadın, "evet" dedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Sabit b. Kays'a, "Bahçeyi kabul et ve onu bir talâk ile boş"

²¹⁰ Tahâvî, *el-muhtasar*, 374; Mevsilî, *el-İhtiyar*, 3: 156.

²¹¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 3: 33.

²¹² Ateş, "Hul", *Kur'an Ansiklopedisi*, 8: 473.

²¹³ İbn Mace, "Talak", 21; Dârimî, "Talak", 6.

demidir.²¹⁴ Dolayısıyla içinde bulunduğu ortamda huzur bulamayan bir kadının bedel mukabilinde boşanma talebinde bulunması caizdir.²¹⁵

Cumhûr da âyeti “...Rızası hilafına bir şey almayın. Rızasıyla olursa alabilirsiniz,” manasında olduğu görüşünü savunarak muhâleanın meşru olduğu hususunda icmâ etmişlerdir.²¹⁶ Hul’un meşru olmasının akli gerekçesi de şudur: Koca, ödeyeceği bir bedel karşılığında kadının cinselliğinden yararlanabildiğine göre, alacağı bir bedel karşılığında yararlanabilme hakkından vazgeçmektedir.²¹⁷

Kadının sürdürmek istemediği nikâh bağından kurtulması karşılığında kocasına verdiği muayyen maddi değere “bedel” denir; bunun yerine fidye, mal, ivaz gibi terimler de kullanılmaktadır.²¹⁸ Mehir olmaya elverişli olan bir mal, hul’ bedeli olmaya da elverişlidir.²¹⁹ Buna göre alım-satımı meşru olan ve ekonomik bir değer taşıyan menkul ve gayr-i menkuller ile bazı menfaatler mehir ve muhâleada bedel olabilir. Muhâlea bedeli, mehire denk veya ondan az ve çok olabilir. Hul’u bedelinin miktarı tarafların yani karı-kocanın rızasına bağlıdır ve eşlerin anlaştıkları miktar üzerinden gerçekleşir.²²⁰

Muhâlea bedelinin hükmü eşlerin geçimsizlikteki rollerine göre değerlendirilmiştir. Geçimsizlik yalnız kocadan kaynaklanıyorsa muhâlea bedeli istemesi helal değildir. Verilen mehrin boşarken geri alınmasını yasaklayan Nisâ Suresi 20. ayet bunun delilidir: “Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne mehir olarak yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın...” Çünkü erkeğin hanımına zulüm yaparak muhâlea bedelini yüksek tutması ve boşamayı bir para karşılığı yapması, hakkı kötüye kullanma sayılır.²²¹ Erkeğin bu gibi durumlarda bedel alması haramdır. Aldığı takdirde kadına iade etmesi vaciptir.²²²

²¹⁴ Buhârî, “Talâk”, 68/12; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 7/18; Nesâî, “Talâk”, 34.

²¹⁵ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, 132.

²¹⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 3: 34.

²¹⁷ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 4: 450.

²¹⁸ Fahrettin Atar, “Muhâlea”, *İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 401.

²¹⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 3: 34; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3: 156-157; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 2: 110; Abdulhamid, *Ahvalü's-Şahsiyye*, 318.

²²⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 3: 35; Atar, “Muhâlea”, 30: 402.

²²¹ Cessas, *Ahkamü'l Kur'an*, 2: 92; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 3: 34.

²²² Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 8: 475.

Geçimsizlik yalnız kadından veya her iki eşten geliyorsa, kocanın boşama karşılığında bir bedel (para) alması helaldir. Fakat bu durumda kadına mehir olarak verdiğiinden daha fazlasını alması mekruh sayılmıştır.²²³ Karşılıklı rızayla bir bedel mukabilinde boşanma anlamında kullanılan muhâlea, Türk Hukuk Tarihinde en çok görülen ve Şer’iyye sicillerinde sıkça rastlanan bir boşanma şeklidir. Çünkü erkekler, talâk hakkının kendilerine yükleyeceği mali mükellefiyetlerden kurtulmak için eşleriyle anlaşarak karşılıklı rıza ile boşanmayı tercih etmişlerdir.²²⁴

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı tarafından konumuzla ilgili olarak kendilerine intikal ettirilen soruya verilen cevabı faydanıza sunmak istiyoruz.

“Nikâh akdedildikten sonra evliliğin sona erdirilmesi normalde erkeğin karısını boşamasıyla gerçekleşir. Kadın ayrılmak istediği halde koca kendini boşamak istemezse kadın, kocadan alacağı mehirden vazgeçmek veya üzerinde anlaşacakları bir bedel ödemek şartıyla kocasından bir bain talâkla (yani evliliğe kesin bir şekilde son veren bir boşama ile) ayrılabilir. Buna muhâlea veya hul’ yolu ile boşanma denir.

Koca buna da yanaşmadığı, kadında onunla evliliğini sürdürmek istemediği ve aralarında anlaşmazlık sürüp gittiği takdirde çevrelerindeki dirayetli kimseler bir araya gelerek her iki tarafın ailelerinden birer hakem tayin ederler. Tarafların birinden veya her ikisinden de hakem tayin edilecek kimse bulunamaz veya bulunup da hakemlik yapabilecekleri özellikleri haiz olmazsa dışardan münasip kimseleri tayin ederler.

Bu şekilde oluşturulan aile meclisi taraflı dinler ve aralarını düzeltmeye gayret eder, kocayı kendisini sevmeyen bir kadınla evliliğini sürdüremeyeceği, binaenaleyh onu boşaması konusunda ikna etmeye çalışırlar. Şayet kadını haksız bulurlarsa mehrin tamamını veya bir kısmını kocasına geri vermesi karşılığında muhâlea yoluyla aralarını ayırırlar. Hakemler görüş birliğine varamazlarsa, onları tayin eden ileri gelenler, gerekli nitelikleri taşıyan diğer bir hakem heyeti tayin eder.

²²³ Cessas, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 2: 93; İbn Abidin, *Reddül-Muhtâr*,7: 17; Bilmen, *İstilahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*,2: 270; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 441.

²²⁴ Aydın, *İslâm Osmanlı Aile Hukuku*, 114-118; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, 128.

Hakemlerin verecekleri hüküm kesin kabul edilerek mesele bu yolla çözülür.”
21.03.1996

Eşler, bir bedel karşılığında ayrılma hususunda anlaşılırsa ayrılığın gerçekleşmesi için hâkimin kararına gerek yoktur. Ancak Karşılıklı anlaşma mümkün olmadığı takdirde muhâlea yoluyla ayrılık hâkim kararıyla olmalıdır. Doğru olan da budur. Zira kadının bir bedel karşılığında boşanma talebi koca tarafından kendi çıkarlarına ters bulunması halinde, hâkime de müracaat edilmemişse kadın için hiç bir çıkış yolu kalmayacak, dolayısıyla evlilikten beklenen gayelerin kaybolmasına neden olunacaktır.²²⁵

Karı-kocanın anlaşmasıyla evliliğe son verme demek olan Muhâleanın Sonuçları şunlardır:

1. Eğer hul’ talâk kelimesiyle veya niyetiyle yapılmışsa buna talâk hükümlerinin uygulanacağında ihtilaf yoktur. Talâk kelimesi kullanılmadan ve sarih olarak yahut kinaye yoluyla talâka niyet edilmeden yapılan hul’un, talâk mı yoksa fesih mi sayılacağı tartışmalıdır. Hanefîler, Malikîler, tercih edilen görüşe göre Şafîiler ve Ahmed b. Hanbel’den gelen bir rivayete göre hul’ bedelsiz ve niyetsiz bile olsa talâktır. Muhâleayı talâk sayanlara göre karı-koca arasında meydana gelen ayrılık bâin talâk hükmünde olup talâk adedi eksilir. Muhâleayı fesih olarak kabul edenlere göre ise evlilik bağı sona ermekle birlikte talâk adedinde bir eksilme meydana gelmez. Her iki anlayışa göre muhâlea yoluyla ayrılan kadın talâk yoluyla boşanan kadın gibi iddet bekler, bedel belirlenmemişse kocasından iddet nafakası alır, iddet müddeti içinde karı-kocadan biri ölse birbirlerine mirasçı olmazlar.²²⁶

2. Ahmed b. Hanbel’den gelen başka bir rivayete göre hul’ bir fesihtir. Bu, İbn Abbas, İshak ve Ebu Sevr’in görüşüdür. Hanbelilere göre meselenin şu tafsilata göre ele alınmasıdır. Hul’; hul’, fidyeye, bedel ve benzeri lafızlarla olmuşsa bâin talaktır.²²⁷

²²⁵ Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, 137.

²²⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 3: 38; Zuhayli, *el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuhu*, 8: 482; Atar, “Muhâlea”, 30: 402; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, 138-139.

²²⁷ Serahsî, *mabsud*, 6: 199; Zuhayli, *el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuhu*, 8: 482; Atar, “Muhâlea”, 30: 402.

3. Kadının üzerinde anlaştıkları hul' bedelini ödemesi gerekir. Bu bedel ister mehrin bir kısmı olsun ister başka bir şey olsun hüküm aynıdır. Çünkü koca onu boşamasını bedeli kabulüne bağlamış kadında buna razı olmuştur. Fakihlerin ittifakıyla bu bedel kadının zimmetinde bir borçtur.²²⁸

4. Hul' ister fesih olsun ister talâk olsun âlimlerin çoğuna göre hul' yapılan kadına iddeti içinde dönüş olmaz. Erkeğin dönme hakkı olursa kadın onun hükmü altında olur. Buradaki maksat kadından zararı kaldırmaktır, erkeğin dönüşü caiz olursa zarar da döner.²²⁹

Sonuç olarak, muhâleanın talak mı yoksa fesih mi olduğu konusunda âlimlerimiz ihtilaf etmişlerdir. Ancak bunların her ikisi de evlilik hayatını bitiren hukukî işlemlerdir. O yüzden evlilik hayatında karı-kocanın birbirlerine karşı geri dönüşü olmayan sözlerden ve davranışlardan uzak durması gerekmektedir.

²²⁸ Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 8: 483; Atar, "Muhâlea", 30: 402.

²²⁹ Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 8: 484.

SONUÇ

Aile hukuku ile ilgili hükümler İslam hukukunun önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Çünkü aile, insanlığın yaratıldığı ilk günden itibaren var olan en eski ictimai müesseselerden biridir ve toplumun en küçük birimidir. İnsanoğlunun doğduğu, büyüdüğü ve hayata dâhil olduğu sosyal yapı ailedir. Aynı zamanda aile ahlaki ve hukuki bir yapıdır. Aile insan neslinin meşru bir şekilde devam etmesine vesile olan, anne-baba ve çocuklar arasında sevgi ve merhamete dayalı sıcak ve güven verici ilişkilerin kurulmasına yardımcı olan mukaddes bir müessesedir.

Aile sosyal bir kurumdur, dolayısıyla da bir takım sorumlulukları beraberinde getirmektedir. Eşler kurmuş oldukları aileyi huzur ve sükunet ortamı haline getirmek için birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmalıdırlar. Allah'ın eşlere yüklediği görevleri yerine getirmeye özen göstermelidirler. Kendi haklarını korudukları gibi karşı tarafında haklarını gözetip korumalıdırlar.

Yalnız insan olmanın gereği olarak hata işlemek, sorumlulukları aksatmak gibi aile içinde zaman zaman problemler ortaya çıkabilir. Bu sorunların, problemlerin tamamen yok olması mümkün değildir. Ancak azaltılması yönünde etkili, öğretici, ahlaki ve hukuki tedbirlerin alınması kaçınılmaz olur.

Eşler arasındaki anlaşmazlıkların çözümünü İslam hukuku Kur'an ve sünnete dayanarak ortaya koymuştur. Ailede meydana gelebilecek bir problemin çözümünde öncelikle eşlerin birbirlerine karşı saygılı, samimi ve açık olmaları gerekmektedir. Sorunlarını aile mahremiyeti çerçevesinden çıkmayarak, çözüm yolları aranmaktadır. Bunu yaparken de sorunlarını kaba kuvvetle değil, konuşarak birbirine tavsiyelerde bulunarak, birbirlerini anlamaya çalışarak çözmeye özen göstermelidirler. Aile düzeni yıkılmayla karşı karşıya kalırsa başvurulabilecek son aşama olarak dövme zikredilmektedir. Böyle bir durumda Kur'anın asıl şey, aileyi korumaktır. Dövmeyi son aşamada zikretmekle Kur'an, aslında kadını dövmeyin demektedir. Çalışmamız boyunca baktığımız tefsir ve fıkıh kitaplarında, müfessirlerimiz ve fakihlerimiz Kur'anın fiilî gerçekliğe uygun olarak tasvir ettiğini ve dövmeyi emretmediğini anlaşılmaktadır. Nisâ suresi 34. âyet dövmek için değil, var olan uygulamalar için bir sınırlamadır.

Problemlerin devam etmesi halinde hakemlere müracat edilerek bir çıkış yolu ve aile birliğinin devamı sağlanmaya çalışılmalıdır. Bütün çabalar rağmen aile içi şiddet ve anlaşmazlıkların nihai çözümleri olarak tahkim ve muhâlea gibi çareler bulunmaktadır. Biz bu çalışmamızda bizden önce yapılan nüşûz kavramıyla ilgili olan çalışmadan farklı olarak nüşûz kavramını daha detaylı inceleyerek nüşûzun çeşitlerinin çözümleri yollarını araştırarak çalışmamızda daha ayrıntılı bir bilgi verdik.

KAYNAKÇA

- Abdülhamid, Muhammed Muhyiddin el-Mısrî. *el-ahvâlî's-şahsiyye fi's-şeriatî'l İslâmiyye*. Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, 1404/1984.
- Acar, H. İbrahim. *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*. Erzurum: Ekev Yayınları, 2000.
- Acar, H. İbrahim. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Aile Hukuku Kararnamesi. nşr. Orhan Çeker. İstanbul: Mehîr Vakfı Yayınları, 1985.
- Atar, Fahrettin. "Muhâlea". *İslâm Ansiklopedisi*, 44 Cilt. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. 12 Cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1982/1992.
- Ateş, Süleyman. *Kur'an Ansiklopedisi*. 30 Cilt. İstanbul: Kuba, t.y.
- Ateş, Süleyman. *Kur'an-ı Kerîm ve Yüce Meâli*. Ankara: Doğuş Matbaacılık, 1983.
- Ateş, Süleyman. *İslâm'da Kadın Hakları*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1996.
- Aydın, Mehmet Akif. *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*. İstanbul: İfav, 1985.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*. 22 Cilt. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2003.
- Bigâni, Muhammed Ziya. *Şerhu'l ahkâmi's-şeriyeye fi ahvâli*. Beyrut: 2006.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1968.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1962.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'u's-sahîh*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Cessâs, Ebu Bekir Ahmed b. Ali er-Razî. *Ahkâmu'l Kur'an*. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1406/1989

- Cezirî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz. *El-fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, t.y.
- Cevherî, Ebu Nasr İsmail b. Hammâd el-Farabi. *es-Sıhah Tâcü'l-Lüğa ve sıhahi'l-Arabiyye*. thk. Attar-Ahmet Abdulgafur. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-İlm li'l-Melayin, 1990.
- Çantay, Hasan Basri. *Kur'ân-ı Hakim ve Meâli Kerim*. 3 Cilt. İstanbul: Amed Said Matbaası, 1972.
- Çetiner, Bedreddin. *Esbâb-ı Nüzûl*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. El-Fazl. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Derveze, İzzet. *et-Tefsirü'l-Hadîs*. trc. Mustafa Altınkaya. 7 Cilt. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2009.
- Döndüren, Hamdi. *Kur'anı Kerim Meâl ve Tefsiri*. 2 Cilt. İstanbul: Yeni Şafak, 2003.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. El-Eşas es-Sicistani. *es-Sünen* 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Ebu Zehra, Muhammed. *el Ahvâlü's-şahsiyye*. Kahire: Darü'l Fikri'l-Arabi, 1328/1948.
- Ebussuûd Efendi el-İskilibi, Ebussuûd Mehmed b. Muhyiddin Mehmed, *Tefsiru Ebi's suud irşâd-ı akli's selim ila mezayel Kur'âni'l-Kerim*. trc. Ali Akın. 12 Cilt. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2006.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. Sad. İsmail Karaçam v.dğr. İstanbul: Azim Dağıtım, 1997.
- Erdal, Mesut. "Kur'ân'da "Nüşûz" Kavramı". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2. (2001): 37-51.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2013.

- Erturhan, Sabri. “Fıkhî Açından Biyolojik Annelik ve Babalık”. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (Nisan 2010): 175-196.
- Esed, Muhammed. *Kur’ân Mesajı*. trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2001.
- Es-Sıbaî, Mustafa. *Şerhu Kânûni’l-Ahvâli’ş-Şahsiyye*. 3 Cilt. Beyrut: Beyrut, 1421.
- Ferruh, Ömer. *el-Üsretu fi’ş-Şer’il-İslami*. trc. Yusuf Ziya Kavakçı. İstanbul: 1969.
- Fîrûzâbâdî, Ebü’t-Tahir Mecnüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed. *el-Kâmûsü’l-muhît*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1407.
- Gazzâlî, Muhammed b. Ahmed et-Tûsi. *İslam’da Evlilik ve Aile Hayatı*. trc. Mehmet Ali Kayabağlar. İstanbul: Ayyıldız Matbaası, 1999.
- Görgülü, Hasan Ali. *İslam Hukukunda Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2005.
- Günay, Hacı Mehmet. “Nüşûz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33: 303-304. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Halebî, İbrahim b. Muhammed. *Mülteka’l-Ebhur*. 1 Cilt (1-2 cilt bir arada). İstanbul: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, t.y.
- Heyet. *Mevsuâtul-fikhiyye*. 45 Cilt. Kuveyt: Vezeratü’l Evkaf, 1404/1983.
- İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz. *Reddü’l-Muhtâr ale’d-Dürri’l-Muhtâr*. trc. Ahmed Davudoğlu. 18 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1983.
- İbnü’l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh. *Ahkâmü’l-Kur’an*. 4 Cilt thk. Muhammed Aldülkadir Ata. Beyrut: Darü’l Kütübi’l-İlmiyye, 1988.
- İbnül Hümam, Kemâlüddin Muhammed b. Abdülvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu’l kadîr li’l-‘âcizi’l-fakîr*. 8 cilt. Beyrut: Dar Sadır, 1318.
- İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmail b. Şihâbiddin Ömer. *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-‘azîm*. 8 Cilt. thk. Muhammed İbrahim Elbenna. Beyrut: Daru İbn Hazm, 1418.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

- İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Cemaleddin Muhammed el Mısrî. *Lisanü'l Arab*. Beyrut: Daru Sadır, 1410.
- İbn Rüşd, Muhammed b.Ahmed. *Bidayetül Müctehid ve Nihayetü'l Muktesid*. trc. Ahmet Meylani. 4 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 1991.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas Takiyyüddin Ahmed b. Abdülhalim. tah. İbn Kasım-Abdurrahman Muhammed. *Mecmuû fetavâ*. 37 Cilt. Riyad: el-Matbaatü'l-Hükümiyye, 1961.
- İsfehanî, Hüseyin b. Muhammed er-Ragıb. *El-Müfredat fi Garibi'l Kur'an*. Türkiye: Kahraman Yayınları, 1986.
- Kadri Paşa, Muhammed Zeyd el İbyani. *Şerhu'l ahkami's-şeriyye fi ahvâli's-şahsiyye*. Mısır: Matbaatü Hindiyeye, 1319/1900.
- Kahveci, Nuri. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1999.
- Karaman, Hayrettin. *İslâm'da Kadın ve Aile*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2010.
- Karaman, Hayrettin v.dğr. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Kâsânî, Alâüddin Ebu Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'i'u's-sanâ'i fi tertîbi's-şerâ'i*. 10 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l İlmiyye, 2003.
- Köse, Saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2015.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi li-Ahkami'l-Kur'ân*. 22 Cilt. thk. Berduni v.dğr. Beyrut: Daru ihyai't-Turasi'l-Arabi,1967.
- Kutub, Seyyid b. İbrahim b. Hüseyin eş-Şâzilî. *Fi Zılâli'l-Kur'an*. 16 Cilt. trc. M. Emin Saraç v.dğr. İstanbul: Hikmet Yayınevi, 1972.
- Merğınani, İbn Ebu Bekr Şeyhul İslam Burhaneddin Ebul Hasen. *El-hidaye şerhu bidayeti'l mübtedi*. 2 Cilt (1-2, 3-4 bir arada). Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

- Mevdudi, Ebu'l Al'a. *Tefhimu'l Kur'an*. trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr. 7 Cilt
İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Mevsilî, Ebü'l Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd. *el-İhtiyar Li
Ta'lîli'l-Muhtâr*. thk. Şeyh Mahmud Ebu Dakika. 5 Cilt (1.,2. ve 3.,5. cilt bir
arada). Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, t.y.
- Molla Hüsrev, Mehmed. *Dürerü'l-hükkâm fi Şerhi Gureri'l-ahkâm*. 4 Cilt. trc. Arif
Erkan. İstanbul: Eser Neşriyat, 1980
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahih*.
3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân b. Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı
Yayınları, 1981.
- Özsoy, Ömer. "Çağdaş Ku'an(lar) Üretimi Üzerine -'Karı Dövme'- Olgusu
Bağlamında 4. Nisâ, 34 Örneği". *İslâmiyât* 5/1 (Ocak-Mart: 2002) : 111-1
- Özsoy, Ömer. Güler, İlhami. *Konularına Göre Kur'an*, Ankara: Fecr Yayınları,
2003.
- Paçacı, İbrahim v.dğr. *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı,
2010.
- Râzî, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer. *Mefatihü'l-Ğayb*. 15 Cilt (2 cilt
bir arada) Beyrut: Daru İhyai't-Turasil-Arabi, t.y.
- Saîd, Havva. *el-Esâs fi't-tefsîr*. trc. M. Beşir Eryarsoy v.dğr. 16 Cilt İstanbul: Şamil
Yayınevi, 1992.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebсут*. 15
Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001
- Sıbâî, Mustafa. *Şerhu kânûni'l-ahvâli's-şahsiyye el-ma'mûl bihî fi'l-iklîmi's-şimâli
fi'l cumhûriyyeti'l-'arabiyye el-müttehîde*. Beyrut: Beyrut, 1421/2000.
- Şa'ban, Zekiyyüddin. *el-Ahkâmü's-şer'iyye li'l-ahvâli's-şahsiyye*. Beyrut: Camiatu
Karyunus, 1978.
- Şirbini, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l muhtâc ila ma'firati me
'ânî elfâzi'l-minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994.

- Taberî, Muhammed b. Cerir b.Yezid Âmilî. *Câmi‘u’l-beyan fi tevil’i Kur’an*. 12 Cilt. Beyrut: Darû’l-Fikr, 1412/1992.
- Tahâvî, Ebu Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdi el-Hacrî el-Mısrî. *el-Muhtasar*. trc. Soner Duman. İstanbul: Beka Yayınları, 2013.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câmi‘u’s-sahîh*. 5 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Topaloğlu, Bekir. İslâm’da Kadın. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008.
- Vahidî, Ali b. Ahmed İmam Ebu’l Hasen. *Esbab-ı Nüzûl*. trc. Necati Tetik. İstanbul: 1997.
- Yaman, Ahmet. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: İFAV, 2009.
- Yaylalı, Davud. *İslam Hukukunda Sulh*. İstanbul: Taştan Matbaacılık, 1993.
- Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*. 14 Cilt. İzmir: Anadolu Yayınları, 1986.
- Yıldırım, Mustafa. “Tahkîm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 411-413. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Zuhaylî, Vehbe. *Tefsirü’l-Münir*. 15 Cilt. trc. Beşir Eryarsoy v.dğr. İstanbul: Risale Yayınları, 2005.
- Zuhaylî, Vehbe. *El-Fıkhu’l İslâmî ve Edilletühü*. 14 Cilt. Dımaşk: Dari Fikr, 2010.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Neslihan ALTUN KAYA
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 1977 - Sivas
e-posta : yuniskaya58@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2003
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	Devam Ediyor

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2014-	Altınoluk Kız Kur'an Kursu.	Yönetici

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı YÖKDİL () YDS () TOEFL (-) EILTS (-)